

1370
RIARISIA
1917.
MUZEUM

A

MAGYARORSZÁGI KEGYES TANÍTÓRENDEL

KECSKEMÉTI FŐGYMNASIUMÁNAK

TUDÓSÍTVÁNYA

az 187^s/₉-iki tanévről.

KÖZLI

Dr. POLÁK EDE

IGAZGATÓ.

KECSKEMÉTEN,
NYOMATOTT TÓTH LÁSZLÓNÁL.
1879.

A

MAGYARORSZÁGI KEGYES TANÍTÓREND

KECSKEMÉTI FŐGYMNASIUMÁNAK

TUDÓSÍTVÁNYA

az 187⁸/₉-iki tanévről.

K Ö Z L I

Dr. POLÁK EDE

IGAZGATÓ.

KECSKEMÉTEN,
NYOMATOTT TÓTH LÁSZLÓNÁL.
1879.

T A R T A L O M.

Szemléldések a rómaiak nagysága- és hanyatlásának okai felett.

I. Adatok a főgymnasium 1878/9-iki történetéhez.

II. A bevégzett tananyag.

III. A főgymnasiumi ifjúságnak érdemsorozata.

IV. Statistikai táblázatok.

V. A jövő tanév megkezdésére vonatkozó értesítés.

Szemlélődések a rómaiak nagysága- és hanyatlásának okai felett.

(Montesquieu, Mommsen és mások nyomán.)

La vraie science de l'histoire est de remarquer dans chaque temps ces secrètes dispositions qui ont préparé les grands changements, et les conjonctures importantes qui les ont fait arriver. Bossuet.

Egy nép élettörténetén fogunk keresztülmenni; szemlélni fogjuk gyermek, férfi és hajlott kora napjaiban, vizsgálni fogjuk az okokat, melyek a mélységből az élettenger hullámaira emelik, hol az ingatag habok majd a magasba ragadják, majd örvénybe sujtyák. A bölcs a körülmények ura: a küzdőtől függ részben, bátor-e lelke, erős-e karja a hányatásokon fölül-emelkedni, biztos irány felé szegzett szemekkel el nem csüggedni, vagy reményt veszelve eltemettetni a hullámok mélyébe. Mégis ne ítéljük el a tapasztalatlan ifjú nemzetet, mely dicsósége által elvakítatva nem ismeré az élet sikamlós útjait. Szerencsés az, ki nem nézi egykedvűen a végzetes tragédiát, de fogékony kebellet érzi át a szerzett benyomásokat s azokból, mint a társadalom tagja, életére bölcs elvet, a jóra szilárd akaratot tanul.

A történelem a jövőnek tanítója. Róma bukása az emberiség egyik balvéleményének halála: a balvélemények, előítéletek leküzdését a történelemben népek eltűnésének nevezzük. Mert örvények, szédítő mélységek körítik az élet ösvényeit, a végleteken nem járhat a nép a nélkül, hogy a bukás veszélyének ki ne tegye magát. Róma sorsa mutatja, hova jut az ország letérve az egyedül helyes középútról. Az élet nem öncél, nem csupán a megélhetés, az élvek őrzőngő vágya; s mert az államot egyedek alkotják, a férfi hivatása eszményi: önmagában jellemes polgárt adni a társadalomnak, hatni korára és a jövő időre, mely a jelenbe veri gyökereit, a jelenből szívja életerejét. De Rómát egy téves lökés s a körülmények sodró árja oda ragadták,

hol az egyén szűk látkörén belül önmagának istene, épen azért öncsekélységében kell elvesznie.

Mielőtt azonban a tárgyra áttérnék, szükségesnek látok egyet-mást megjegyezni Montesquieu és műveinek jellemzésére.

Charles de Secondat Baron la Brède et de Montesquieu, az országokat igazgató elvek komoly tanulmányozója, született 1689-ben jan. 18-án Brède kastélyban Bordeaux mellett, meghalt 1755. évi febr. 10-én Párizsban.

Gérúvez Jenő, a jeles francia irodalomtörténész, azt mondja róla, hogy „génie lumineux et profond.“ (Felvilágosodott és mély elme.) Minden működése oda irányul, hogy lerontsa a despotismust és megkedveltesse az állami szabadságot, mely egyedül képes az embert az őt megillető helyre emelni: szabadság nélkül egy nép sem érdemli meg a „nemzet“ elnevezést, igazság és szabadság ikertestvérek. De azért Montesquieu nem forradalmár, hanem szabadelvű, ki sokat vár az igazságtól, a természetjogtól és az időtől. Nem szándéka vakon felforgatni a tarthatatlan nézeteket, hanem tapintatosan előkészíteni az utat az új változásokra, hogy az átmenet mennél nagyobb csendben, mintegy meggyőződésből történjék; s ha kivihette volna azt, hogy minden ember szeresse kötelességét, fejedelmét, hazáját és a törvényt, hogy minden ember gyógyuljon ki előítéleteiből, akkor a legboldogabb halandónak tartotta volna magát Montesquieu. Ezen cél szerinte csak úgy érhető el, ha felkeressük és tanítjuk az emberiséget, mert az ember hajlékony, fogékony mások eszméinek befogadására, az ember képes megismerni természetét, ha azt feltárják előtte. E szerint Montesquieu nem esik kétségbe az ember jövő sorsa iránt; ő tudja, hogy tanítva el lehet az embert szoktatni hibáitól, de azt is tudja, mily lassan nevelhető egy nemzet.

Főművei következők: „Lettres persanes.“ (Perzsa levelek.) Ebben van lerakva Montesquieu szellemének virága, gazdagsága úgy, hogy a francia irodalomban Gérúvez szerint ennél szellemdúsabb mű nem létezik. („Histoire de la Littérature Française depuis ses origines jusqu' à la révolution.“ 11. kiad. Párizs, 1876.) A keleti kényuralom-szülte romlottságban tükröt állít nemzete elé, vonzó modorban ostromozza Európa, főleg Franciaország visszaéléseit: a végeredményt mindenki levonhatja belőle.

Lelkének ereje, komolysága egy másik művében talál kinyomatot, melynek czime: „Considérations sur les causes de la grandeur et de la décadence des Romains.“ (Szemlélődések a rómaiak nagysága- és hanyatlásának okai felett.) 1734-ben jelent meg először a mű, szerző férfikora teljén, 45 éves korában. Minthogy épen ezen munkájával esik össze tárgyunk, legyen elég itt néhány szóval jellemezni.

Montesquieu ezen művében egy szabadságszerető római patricius. Szerinte a régi Rómát nem pártszakadások tették tönkre, melyek úgy sem voltak

elkerülhetők, hanem az erkölcsök lazulása. A hanyatlás már akkor kezdődik, midőn egyesek királyi gazdagságra tesznek szert, és a szegénység, a társadalomnak ezen nagy bűne, többé nem tisztos, mert „alacsony pénzvagyból átok sarja kél“, pénzvagyból a szegény eladja jellemét, testét, mindenét, hogy a gazdagok eldobott rongyaival takarhassa szellemi szegénységét. Így dől meg Rómában az igazság s az igazsággal együtt Róma. Szerző olykor vonatkoztatja a római viszonyokat a jelenlegi államokra, bennük a jót helyesli, a téveset, rosztat megrója.

Művének megírásában egyebeken kívül követé Polybiost, Macchiavellit és Bossuet-t, kinek „Discours sur l'histoire universelle“ című művében néhány lapra vannak szorítva a rómaiak emelkedése- és bukásának okai. Montesquieu érdeme, hogy ezen okokat finomabb tapintattal elemezi, folytatja és betetőzi az események és törvények szigorú tanulmányozása után. Mégis hiába keressük benne a tények szoros láncolatát, Montesquieu műve, mint czime is mutatja, úgy származhatott, hogy a rómaiak történetét olvasva, törvényeikkel behatóan foglalkozva, ezen szemlélődései közben származott eszméket rakta le mint mozaik darabkákat, hol a színek nem olvadnak ugyan össze, de bizonyos távoból tekintve mégis öszhangzó egészet képeznek.

Mintha művének vége felé, különösen a kelet-római birodalom tárgyalásánál kifáradt volna az író, egy-két vonással rajzolja a kort, de ezen néhány vonás is annyira élethű, hogy a kép, melyet magunknak ezen korszakról bár egyszeri olvasás után alkotunk, sohasem fog kitörlődni emlékezetünkben. Utódjának, Gibbon Edward- a nagy történésznek maradt fenn ezen tárgy felett hosszasabban buvárkodni, „History of the Decline and Fall of the Roman Empire“ (A római birodalom hanyatlása- és bukásának története) című művében. (Gibbon született 1737-ben apr. 27-én Putney-ben, meghalt 1794. évi jan. 16-án Londonban.)

Soha még író oly szűk térre annyi mély eszmét és helyes nézetet nem rakott le, mint Montesquieu a rómaiak nagysága- és hanyatlásában. A Róma építésétől Konstantinápoly bevételeig terjedő időköz (2206 esztendő) oly szűk keretbe van szorítva, hogy az egyes tárgyakat olykor alig látszik érinteni, és műve még sem vesz semmit nagyszerűségéből, sőt annál szembeötlőbbek az egyes pontok, gondolatok, eszméket ébresztenek: mert Montesquieu szellemi tekintetben bőven kamatozó, tanít és kutatásra kész. Műve ilyen irányadóul szolgált rám nézve is, melynek útmutatása folytán a vonzó kérdéseket megfejteni igyekeztem.

A rómaiakról írt mű nem nagy terjedelmű és inkább bevezetésül szolgál egy nagyobb szabású munkához, mely felkarolja az egész világ törvényeit, a kormányformákat, a birodalmak fönnállása- és hanyatlásának okait, czime: „L'esprit des lois.“ (A törvények szelleme.) Ez azon mű, melylyel a francia

kritika legtöbbit foglalkozott. Főérdeme, hogy a törvényeket, intézményeket nem fogja fel eszményi szempontból, mint az előtte élt történészek kezdve Hérodotosztól Bossuet-ig, hanem úgy veszi, amint látja, amint azok valóban vannak. Minden mellétekintet nélkül egyenesen az emberi cselekvés körébe hatol s az okokat vizsgálva a logika szigorú következetességével hozza le az okozatot.

Kevés oly nagy név van a tudományok történelmében, mondja Gérúzez tanár, mint Montesquieu, a régi erkölcsök emberének neve. „Un merveilleux esprit.“ (Csodálatra méltó szellem.) Mint ember bölcs, szerette és gyakorolta az erényt, mert az erény boldogságra vezet; s ha iratai folytonos tanulmány tárgyát képezik, élete mintaszerű, követésre méltó. A jót minden fitogtatás nélkül cselekedte, s lelkiismerete mindig nyugodt vala. Kevés ember mondhatta el magáról, hogy minden reggel kimondhatatlan gyönyörrel szemlélte a nap sugarát. A magány, hol lelkének erejét elmékedések által növelé, nem tette érzéketlenné az emberek iránt; mindig vidám vala, társalgása könnyed, kellemes, tanulságos. Érzékeny volt a dicsőség iránt, de erre mindig önérdemei folytán törekedett; sohasem kért, a mellőztetés nem bántotta. Bár mindig nagyok közt élt, ezek társasága nem vala szükséges boldogságához, mihelyt teheté, mezei jószágára vonult, hogy feltalálja valódi boldogságát — könyvei között.

I.

Χαίρετε, τέκνα Διός, δότε δ' ἡμερόεσσαν αἰοιδίην.
κλείετε δ' ἀθανάτων ἱερὸν γένος κίεν ἐόντων.

Hésziodosz.

1.

Datur haec venia antiquitati, ut miscendo humana divinis primordia urbium augustiora faciat.

Livius.

Az apennini félsziget őstörténelme kívül esik az emberi öntudat körén. Mennyire a tudomány kutató szeme keresztül bir hatolni a multnak homályán, a mai Olaszországot északon az etruscok, közepén ital törzsek, (latin; umber, mars, volsc. samnit) délen, kiket először kellett volna említenünk, az iapygek laktak. A kereskedő etrusc nép ezer évvel Kr. e. már virágzása tetőpontján áll, de azután gyorsan hanyatlak, a végtelen fényűzés fölemészti erejét; az iapygek neve időfolytán elenyészik a görög gyarmatok mellett: az ital nép az, mely a többi között leginkább életrevaló, ennek körébe hatolunk vizsgálódásainkkal.

Az összehasonlító nyelvészet kutatásai szerint az ital nép egy ága az

„indogerman“ vagy „arja“ néptörzsnek, testvére a görögnek. Hajdan Közép-ázsianak északnyugati fensikjén, a Paropamisus hegyláncz körül laktak, honnan körülbelül a Kr. előtti harmadik ezred utolsó századaiban vándorolhattak ki Örményországon keresztül a Kaspi és Fekete tengert érintve a fryg fenlapályra, később a Hellészpontoszon a „népek kapuján“ Európába lépnek át és egy ideig a hajdani Görögország északnyugati részén mint grékoital nép élnek együtt, azután a görögök dél felé huzódnak, az itál törzsek pedig északnak veszik útjokat és hihetőleg Olaszország felső részéből az alpok mellől ereszkednek le a hegyláncz mentében a félsziget közepéig. Itt telepedtek meg állandóan részint a lapályon, Latium és Campaniában, részint a hegyek alján egyes kerületekre szóródva a rokonság viszonya szerint. Minden kerületnek volt egy megerősített központja, rendesen magaslaton (capitolium), közös isteneik lakóhelye, hol minden nyolczadik napon (nonae, nundinae) összegyűlt a tanyak népe kölcsönös találkozás vagy mulatság végett és hol háború idején barmaikkal, terményeikkel együtt menedéket találtak. Ez a latinok amfikciónja, az alakuló államnak kezdetleges képe. Ezen várak (arx, rokon ezzel arceo, körülzárók, védek,) időfolytán mindinkább benépesedtek és kiindulási pontját képezték a városoknak, ilyen volt Alba, Latium szent városa, ilyen később Róma, mintegy három mértföldnyire a Tiberis (előbb Albula vagy Rumo) torkolatától alacsony halmokon a folyam balpartján. A római környék őslakói a „Ramnes“-ek, kikkel később a „Tities“ és „Luceres“ kerületek egyesültek, bizonyosan szükség által szoritva az egészségtelen, város építésére épen nem alkalmas helyre, azért már kezdetől fogva ellenséges lábon állanak vala a vidékkel.

De akár nagyobb biztonság végett a tengeri kalózkodok elől, akár véletlenül épült Róma távolabb a tenger partjától, szerencsés lépésnek mondható jövő nagyságára; ellenkező esetben kalandvágy szállja meg, mint Fenicziát, a délitáliai városokat, Karthágót és elvonja népét a földműveléstől, mely biztosabb a tenger ingatag habjainál, idegen erkölcsöket hoz be, veszélyes mérgét a ki nem forrott gyermeknépnek, a nemzetiségnek. Más szempontból tekintve helyzetét, a közel tenger a hajózó népek minden előnyében részesítette Rómát, utat nyitott Afrika- és Ázsiába, közeg lón, melyen át a barbarokat az örök városhoz fűzte. Azért csodáljuk Periklész nagy szellemét, mert Athén vágyait. el tudta vonni a tengerről önnön lelkéhez, az arany halmazok csábos ingerétől azon kincsek tárházához, mely a görög nép szívéből sugározta éltető fényét az utókorra; azért kiált fel Cicero a nagy hazafi érzelmeivel: *Qui potuit igitur divinius et utilitates complecti maritimas Romulus et vitia vitare? — ut mihi iam tum divinasse ille videatur hanc urbem sedem aliquando et domum summo esse imperio praebituram.* („De republica“, I. II. c. 5.)

A hét halom közül a mons Palatinus, a későbbi „Roma quadrata“, volt magva az örök városnak. Egymás után keletkeznek körülötte a külvárosok falakkal megerősítve és sok küzdés után végre az anyavárossal egyesülnek Mars (Mavors, Maurs, mors) hadisten védelme alatt, minek következtében álláspontja a vidékkel szemben megváltozott. Előttünk áll körvonalaiban a világváros, de nem nevezhetjük még rómainak azon népet, nem Rómának a várost, mely most van alakulóban (colluvies), nemzeti jelleget nem mutat, csak időfolytán és a körülmények behatása következtében tömörül nemzetté. Különbféle elemekből alakult népe életerős, rablásra, merész vállalatokra hajlandó, de a vak engedelmesség, félelemmel párosult istentisztelet féken tartá a kis társadalmat: azért népének ős államszerkezete, ha létezni akart, nem lehetett egyéb, mint királyság, a nép természete szerint republicai elemekkel vegyülve.

A jelen polgárisult világban az egyes családok mint egy kis állam az államban intézik házi ügyeiket a családfő vezetése, az országos törvények védőszárnyai alatt. Róma sem spartai intézmény; a család sértetlen, de a férfi szorosabb viszonyban van az állammal, az állam ő benne van, a polgár az állam alatt vagy az államért, mert ez a cél, a legfőbb eszmény, ez hatja át a polgár összes tevékenységét; a római vagy munkáját végzi az állam érdekében vagy a köztéren tanácskozik a közügyekről, mialatt keblében a honszeretet és önkormányzat érzete erősödik meg, a mi eddig alig volt tapasztalható az ismert világon. Mindnyájokban egy szív, egy lélek él, összetartás, határozott célratörékvés uralkodik, alanyiságuk a közérdekben találkozók, első föltétele a haladásnak; és míg Görögország rokon népek laza egyesülete hegyek, folyók és tengeröblök által elválasztva, Rómában már kezdettől fogva előtérbe lép a nemzeti egység kőfalainak körén belül.

Minden polgár született katona, azét populus (rokon ezzel populari, pusztitani), lánzsaforgató (quiris vagy curis, innen a Quirites). Kötelessége az állam érdekében házat, családot alapítani, melyben ő a korlátlan úr, nem az anya, mint a szomszéd etruscoknál, de rabságra a római nő sem volt kárhóztatva, ellenkezőleg a nő sehol az ó-korban azon tiszteletben nem részesült, mint a régi Rómában. A férfi szabadon választhatta nejét, az úrnőnek a házban megvoltak anyai jogai, és ez nevezetes mozzanat az állam megszilárdulására; inkább hasonlított a római matrona az ó-szövetség asszonyához, (Példabeszédek könyve, 31.) mint az új-kor festettarczú hölgyeihez. Mély erkölcsi jelentése van azon szokásnak, hogy az atya fölemeli a született gyermeket, élő bizonyítványa ez a családi szentély szeplőtleniségének. A család központja az atrium, a füst miatt fekete csarnok; itt van a tisztaság istennőjének szentelt oltár, a tűzhely, (ἑστία, innen Vesta) az asztal, később a családfa és az ősök képei. Itt növekszik a gyermek anyja kebelén

egyszerű családiasságban, ki őt az istenek iránt vallásosságra, atyja iránt tisztelettel párosult félelemre, kegyeletre (pietas) tanítja. Ifjúvá növekedvén atyja örökös szemei előtt, atyja oldalán látjuk őt az eke mellett, a tanácsban, a háborúban vagy a lakomák vigzajában, midőn ez az istenek ünnepein barátjai körében mulat, s fia a hősök tetteit énekeli. A gyermekek testgyakorlata nyers, edzésre és nem mint a görögöknél a test plasztikai kiképzésére czéloz. Az egyenlő nevelés közös jellemvonást tüntet elő minden római polgáron; erkölcsi méltósággal lép az ifjú a római polgár jogkörébe, hogy az atyák erényeiben (virtus) gyakorolja magát. Fortes creantur fortibus et bonis.

A mint az atya ura családjának, úgy a nép által megerősített király atyja a római községnek. Hatalma van a büntetésre, (lictorok) de nem kegyelmezhet meg az elítélt életének, innen a később oly fontos provocatio, a község tekintélyének nyilvános elismerése. A király hatalmát nem korlátozzák megrögzött papi törvények, mint kelet, különösen aegyptus uralkodóit, önkényének a község, a tanács áll ellen, mert törvényeit a római polgár maga hozza közös megbeszélés után, a király inkább első a hasonlók között. A törvény uralkodik Rómában, s a polgár tiszta tudatában van annak, hogy az állam jóléte érdekében parancsolni és engedelmeskedni kell. A törvények őre, a király tanácsadója a senatus, bölcs öregek gyülekezete, kiknek értelmét a tapasztalás tanította. Szerencsés az ország, melynek védője az ifjak törhetetlen ereje, vezetője az ősz bölcsesség.

Róma királyai, kik egy személyben az ország főpapjai s a népnek képviselői az istenek előtt, költött alakok. Természetesen Rómának először olyan királyra van szüksége, ki őt az alapítás után harczokra, győzelemre vezesse, és megszületett Romulus, Mars fia. A dicsőségérzet mindig emeltyűje volt a nagyságnak. „Minden érzelem között, mely az emberi életet kíséri, leghőbb a dicsőségszeretet“, mondja Steele Ksenofón után. Róma rablásra hajló természeténél fogva ki-kicsapott a szomszéd népekre és diadallal hozta be a zsákmányt, mely eleinte gabonakévék, nyájak és más ilyenekből állott: ez nagy örömet okozott Rómában, s ime, itt van alapja a későbbi fényes triumphusoknak. Ez által a város nemcsak anyagi javakban gazdagodott, de fiaiban is dicsvágyat ébresztett nagy tettekre, s ezután a római polgár egyetlen kívánsága, hogy mint győző, mint istenített hadvezér vonuljon be a városba népének örömujjongásai közt; már gyermekjátékaiban adja jeleit a férfikor természetének. Ne gondoljuk azonban Rómának dicsőség utáni törekvését valami eszményinek, milyen a görögök lelkében élt. Rómát hadizsákmány, diadalmenetek, Görögországot egy olajfakoszorú és a jók elismerése elégit ki. Róma nem járt a képzelem világában, szenvedélytelen, érzéketlen volt a magasabb költői emelkedettség iránt, eleme a czélszerűség, haszon, legnagyobb ellensége a szemlélődésnek, kezdettől fogva anyagi téren van ki-

jelölve működési köre, és máris látható, miszerint Róma nem lesz hivatva a tudományok köztársaságában hódítani, hanem a földet művelni és fegyverrel élén egy birodalmat alapítani, melynek hosszabb vagy rövidebb élete a nép hajlamától, akaraterejétől függ.

Romulus után a vad nép szelidítésére egy fönséges alak, Numa lép elő, hogy a politikailag megalakult országot belsőleg, főképp vallási ügyeiben rendezze az állam fenmaradása érdekében (*ad diuturnitatem reipublicae*); mert Isten és oltárok tisztelete nélkül az ország elerőtlenedik, a trónok összeomlanak. *Et leges Romanis moresque constituit, qui consuetudine proeliorum iam latrones ac semibarbari putabantur.* (Eutropius, „*Historia Romana*“, I. I. c. 3.) Utánok Tullus Hostilius, a katonai ügy rendezője, és Ancus Marcius ülnek a trónon. (753—616) A későbbi korból történelmileg csak annyi valószínű, hogy a kelta származású gallok 590 körül az alpokon leereszkednek és a Pó folyam síkjain lakó etruscokat a Tiberis felé nyomják. Az etruscok közül a Tarquiniusok családja már előbb uralomra jut Rómában, üdvös keveredést idéz elő, mi által a város egy új művelődési korszak küszöbén áll anyagi és szellemi tekintetben. Hogy ily későn mutatkozik az etrusc műveltségnek hatása Rómában, ennek oka, mert az etruscok élete inkább a tengerre irányult; majd északon, a Pó folyam környékén, a gallok ellen küzdenek, de annál szembeötlőbbek később a Tarquiniusok műveltei: üdvös szokásokat terjesztenek, törvényeket hoznak, nagyszerű épületeket emelnek, melyekre a jövő nagyság bélyege van nyomva. (Cloaca, Circus, Jupiter és Diana temploma, város falai.) Ezen korból való a görög befolyás eredményezte serviusi alkotmány, Róma nemzetképességének bizonyítványa, melyet a néperzület adott a király ajkaira. A serviusi törvények sokat mondanak: kiolvashatjuk belőlök, hogy Rómának, míg ennyire jutott, sok surlódáson kellett keresztül mennie, ebben van rajzolva a római nép természetének ősi képe, megvetve alapja a későbbi nagyságnak, mely egy várossal kezdődik és világhuralommal végződik.

Róma azon néhány város közé tartozik az ó-korban, hol a nemesség és rabszolgák közt idővel egy középosztály fejlődik életerőssé: a tömeg, a nép (plebes, rokon ezekkel pleo, plenus). Ezen körülmény elhatározó befolyással volt nagyságára. Nemcsak valamely város bevétele vagy rabszolgák felszabadítása következtében fejlődött ki ezen középosztály, (ilyenek a latin átköltözöttek is,) hanem, mert Róma, a leendő világváros, nem a szokás népe; szabad gondolkozásával túteszi magát a keleti kasztrendszeren, mindenkinek letelepedhetési jogot ad: ez nevelte Rómát nagykorúvá. Kezdetben a plebs több tekintetben függött (clientes) az arisztokracziától, de idővel kivonja magát a polgárok atyáskodó keze alól és külön álláspontot foglal el a patronusok előjogaival szemben. Ilyen viszonyok közt rendezte a serviusi

alkotmány a haza iránti kötelezettséget, a honvédelmet, többé nem a születést, hanem tekintettel a népre igen észszerűen az anyagi vagyont véve alapul. E szerint míg az első lépés közelebb hozza egymáshoz a két osztályt, Róma belügyeinek rendezése szorosán a külterjeszkedést czélozza, a harcziás irány, mely jövő nagyságának alapja, már a köztársaság előtt jellemzi a várost; a római nép szabad, vitéz, rettenthetlen. Ezen harcziás szellem és kifejlett katonai rendszernek tulajdonítandó, hogy Róma már királyai, főkép a Tarquiniusok alatt első hatalommá küzdötte fel magát a rokon népek között. Kelet és dél felé terjeszkedik; már a serviusi alkotmány előtt hódította meg a Tiberis és Anio vidékét, sőt az albáni területre is átlép, Alba elestével pedig kétségkívül feje az egész latin szövetségnek. Roma interim crescit Albae ruinis. (Livius, „Ab urbe condita libri“, I. I. c. 30.) Gabii, Alba, a volsok és rutulokon élesítette Róma fegyverét, melylyel testvérei legyőzése után Itáliát és az egész világot meghódította. Mert ha Itália népei valamely római királylyal szerződésre léptek, fölmentve érezték magokat annak utóda alatt: a mit Tullus Hostilius meghódított, Ancus Marcius alatt elszakadt Rómától, függetlennek nyilvánította magát. Ekkép Rómának újból és mindig meg kellett hódítani a körülötte lakó népeket; ez edzette erejét, ilyen csatákban növekedett fel erőteljes ifjává. Olyan nép, mely a háborút tekinti feladatának, kockára tette életét, vagy elvesz, vagy nagy hatalomra jut. Rómában ez utóbbi eset állott elő, mert a béke feltételeit mindig ők határozták meg, háborút sohasem kezdetek a nélkül, hogy új háborúra ne találtak volna okot; nagyobb volt merészségük, kitartásuk, mint az ellenségnek ellenállási képessége. Ilyen tulajdonok mellett Róma tekintélyre vergődött Itáliában, követelményeit azon mértékben csigázta fel, mennyivel a legyőzött népek hatalma fogyott, félelme növekedett. Ezen korba esik a Palatinus és Quirinalis hegyen épült városok végleges összeolvadása, ezen hódításoknak tulajdonítandó a város belalakjának változása a serviusi alkotmány alapján.

Τυραννις χρημα σφαλερόν, mondja Hérodotosz. Végre midőn Róma a Kr. előtti hatodik század végén (510) kilép a gyermekkorból, fejlődni kezd a demokratikus élet, megelégteli az idegen-származású királyok nyomasztó nevelését; elűzik Superbust, épen mikor az athéniek Hippiast, és benne megbuktatják a királyságot mint olyanok, kik ős időktől patricziusi joguknál fogva törvényhozói hatalmat képeztek s a köztársasági életre már megértek. Különös jelenség a népek életében, hogy a növekedő államnak a királyok adnak törvényt, később az ébredő nép ezen törvények, intézmények alapján rendelkezik a királyokkal. Ha ezen elvet Róma nem gyakorolja, szegény kis egyeduralom marad, s az utókor csak később jut annak tudatára, hogy polgárok alkotmányos országban léteznek csupán, s hogy az nem ország, mely, mint Szofoklész mondja, egy ember tulajdona.

2.

Plus ibi boni mores valent quam alibi bonae leges.

Tacitus.

Ha fontolóra vesszük Róma gyors emelkedését, az a körülmények és egyéni törekvések szerencsés találkozásának tudható be. Mindazon jó szokásokat, erkölcs- és műveltséget, mely a körülötte lakó népeknél divott, magában egyesítette. Ennek eredménye, hogy később az egész világ színe, java, az ó-kor összes műveltsége Rómában öszpontosul, mely e szerint egy folyvást tartó világkiállításnak tekinthető. A hajlékonyság és az eredeti köztársasági formában találja az öregebb Cato is egyik főokát Róma nagyságának, hasonlókép Sallustius: Neque superbia obstabat, quominus aliena instituta, si modo proba, imitentur. — quod ubique apud socios aut hostes idoneum videbatur, cum summo studio domi exsequebantur: imitari quam invidere bonis malebant. („Bellum Catilinarium“, c. 51.) Hasonlóképen beszél Bossuet. („Discours . . .“ 392. l.) Egy népe sincs az ó-kornak, mely annyi tapintattal tudná magáévá tenni és nemzeti céljaira alkalmazni az idegen javakat akár a politika-, vallás- vagy hadászatban. (Bernhardy, „Grundriss der Römischen Litteratur“, 5. kiad. Braunschweig, 1872. 14. l.) Kelet népei önköztáncba verték magokat, és ez gátolta a szabadabb lélekzést, tisztultabb nézeteket; életök örökös hánykódás, hosszú kínos vonaglás. Görögország, mint a bölcs, szívéletébe merülve, elég önmagának. Róma azon kereskedői és katonai szellemű város, mely az egész világot, bár erőszakkal, ki tudja zsákmányolni saját előnyére, de éppen ezen szerzési vágy mellett teremtő ereje csekély, innen eclecticus, encyclopaedicus természete.

A vallás törekvés a végtelen felé. Ez az első lökés a nép életében, melytől jövőjének iránya, tevékenységének hatálya függ, azon erő, mely az egész embert hatalmába ejti, köréből senki sem vonhatja ki magát. A rómaiak ősvallása a népnek első szellemi nyilatkozata, költészete, tudománya, melyen évszázadokon keresztül dolgozott, és „a milyenek az emberek, olyanok az istenek is“: látköre tisztultával vallása is tökélyesül a maga nemében, vagy inkább a végelgyengülésig finomul, s a meddig a nép hisz isteneiben, addig él ő maga is, addig életerős. Azért ha egy új áramlat Róma szellemvilágában isteneit kőszobrokká dermedtené, a lelki erő támasz, táphiányában elsatnyul, a római polgár, a római nemzet meghal. Görögországban a hit előbb merevül meg, Rómában a nemzetiség hal meg később. A római vallás maga az eszményített népelet, Róma kettő van, a földön és az égben. Az áldozat lakoma, az istenek kezdetben személyesített természetetörök, a mi közös jellemvonása az indogerman népnek, minthogy a lélek először a természet erőihez áll legközelebb. A nemzetté alakulás idejében ezen emfatikus termé-

szeterők, — bár nem határozott alakokká domborítva, — istenített római polgárokká minősülnek monarchikus kormányzattal, az isten a római polgárnak hatványozott alakja; s a mint a birodalom határai szélesednek, úgy szaporodik a polgárjogot nyert istenek száma is. — Lehetetlen, hogy a római nép alapjelleme, a háború, szentesítést ne nyerjen a vallásban. A háború vallásos alapon fejlődött óriási harc az enyészet ellen, a háborúnak kell Rómát halhatatlanítani; a háború vallásos tény, idegen és ellenség egyjelentésű szók, az ellenség pusztítása isteni tisztelet, (*Saevitia quasi virtute utebatur*.) a harci dicsőség a római imája; az öldöklésnek két főpapja van, a flamen *Martialis* és *Quirinalis*. A „fetales“ papok, a népjog őrei, kötik a szerződést a szomszéd népekkel vagy dobják el a gerelyt az ellenség földére a harc jeléül; és ha elképzeljük a vallás hatalmát a gyermeknép kedélye felett, megoldottuk Rómának a háborúban kivívott fényes győzelmeit. (*Valerius Maximus „Dictorum factorumque memorabilium libri novem.“* I. I. — *Julius Obsequens „De prodigiis“* quae supersunt.) Addig a vezér nem kezdi meg a csatát, míg a vele egyetértő jós kedvezőknek nem nyilatkoztatja az istenek jeleit; ez lelkesítette fel a katonaságot, ez győzte meg Itáliát. Nagyobb vállalat alkalmával a hadvezér fogadalmat tesz a sereg előtt, templomot ajánl valamely istenségnek, és a kedélyek meg vannak nyugtatva, a vezér eleget tett kötelességének. Ha kétes a harc kimenetele, a vezér égre emelve kezét könyörög az istenek atyjának, és a katonák a siker biztos tudatában vallásos őrzőnégesszel rohannak az ellenségre, a hit csodákat művel, a győzelem elmaradhatatlan. Azért mondták a régiek, hogy a lelkerő az, mely csatákat nyer. Görögországban a vallás összekötő kapcsa volt a szétszórt törzseknek, Rómában állami intézmény, lelke a városnak, azért a vallásosság hazafiúi erény. Vallásos ihlettel lép a római házába, sértetlen az, nemtők örködnék felette, házi isteneit érzi maga körül lebegni, *Quirinus* védi Rómát. Ezen élő hit lobogott szünet nélkül a szűz *Vesta* templomában (*focus urbis*), a kététségnek még árnya sem férhet ahhoz, hogy Rómát, hol *Mars* pajzsa őriztetik, veszély érje. Ezen erős hitből magyarázandó az összetartás és hűség biztosítéka, az istenek nevére tett eskü, (*deus fidius*) mely sehol azon hatálylyal nem birt, mint Rómában; az esküszegőt kegyetlenül sujtják a bosszúállás istennői. (*Diī foederum ultores*.) Ilyen biztosíték s ide fejlődött körülmények mellett a nép öntudatlanul halad, ragadtatik célja felé.

A másik alapkő, melyen a római birodalom épül, a célszerűen vezetett földművelés. Még a virágzás tetőpontján is legnagyobb dicséret a római polgárra, hogy jó földművelő. Ős hazájokban találjuk már ezen békés foglalkozás nyomait, ezt bizonyítják a földművelésre vonatkozó szók, melyek a testvér nyelvekben mind ugyanazon gyökökből származnak. (*Dr. K. Schenkl, — „Werth der Sprachvergleichung“,* Gräz, 1864.) A római erősen meg volt

győződve, hogy a meghódított föld az állam sajátja, és időktől fogva dívott gyarmatosítás által vette hatalmába a földet, az ország határai az ős Terminus istenségnek vannak szentelve, s épen ezen föld feletti uralmán fordul meg nagysága. De ügyes tapintata nem engedte, hogy a gyarmatok valaha fölemelhessék fejüket, önmagán kívül más politikai központot soha sem tűrt és megőrizte az emelkedés alapföltételét, az egységet. Hajdan földjeiket közösen művelték, a jövedelmet egyenlően osztották el magok között, mint testvéreik, az indek; Servius kormánya alatt már saját birtoka van a polgárnak, sőt birtokaránytalanság mutatkozik. Később az elfoglalt föld egy része az állam vagyonát képezte (ager publicus), másik (assignatus) szintén a köztársaság pénztárának gyarapítására a polgárok közt bizonyos terhek mellett osztatott ki. (Fr. v. Hellwald, „Culturgeschichte, Augsburg, 1875. 325. l.) Ezen kívül rabszolgák (familia) és barmok (pecus, honnan a pecunia elnevezés) teszik a római birtokát; kereskedését a Mercurius-tisztelet bizonyítja. A Tiberis életere a városnak, Ostia, Róma kikötője, a monda szerint már Ancus Marcius alatt épült, mint Florus írja: Jam tum praesagiens animo futurum, ut totius mundi opes et commeatus illo velut maritimo urbis hospitio recipeantur. („Epitome“, l. I. c. 4.) A törvény szigorúan örökdik a római polgár élete és vagyona felett, megsértőit az állam vaskarja éri.

A fényűzési czikkeket, úgy szintén betűiket keletről, a görögöktől kapták, kialakulásuk korszakában Ázsiával nem érintkeztek, legrégebb építészeti szintén görög befolyás alatt áll. Ős költészetük jellege — mert nincs nemzet költészet nélkül — a gúny; vallásos (halotti és varázsdalok) és harczi lelkesedésből ömlik ki hasonló érzelmeket ébresztve, erre mutat a szántó testvérektől (fratres arvalés) fenmaradt töredék: Enos, Lases, iuvate! stb.; a lélek első költői nyilatkozata, épen mint maga a nyelv, a néptermészet kifolyásaul tekintendő, az ős Rómában harczi, romboló jellegű (lupercalia, saturnalia). Mars papjai (salii, ugrók) tánczolva vonulnak végig az utczákon, a város diadalmi vagy durva bohóczenetekben gyönyörködik, hiányzik az érzék a finomabb élvek után; jellemző sajátságuk a „gravitas“, melyen még nem lágyított a görög műveltség, a görög nyelv csak annyiban ismeretes előttük, mennyiben a kereskedés nyelve. Mondákon alapuló nemzeti költészet-, művészetről szó sem lehet, isteneik csak olyan faragatlanok, mint maga a nép.

3.

We have all naturally an equal right to the throne:
we are all naturally equal. *Goldsmih.*

A következőkben megkísértjük legalább fővonalaikban rajzolni a belső küzdelmeket, melyeknek elzajlása után a politikai egyensúly megállapodik;

mert épen a patriciusok és plebeiusok közt fennálló válaszfalak ledöntése hozza létre a jogegyenlőséget, mozdítja elő a birodalom emelkedését, midőn a várost belül erkölcsileg erősíti, az ország határait kiszélesíti.

Superbusnak tizenhárom évig tartó alattomos és nyílt törekvései trónja visszafoglalására meghiusultak, a birodalom nagyságának hátránya, az élethosszig tartó magistratus, eltörültetett, de azért a kormány még mindig arisztokratikus színezetű. Már a királyok alatt indult meg a mozgalom a jövő átalakulásra. Servius izleltette meg a néppel első cseppjét a szabadságnak; a római polgár volt, érezte a nyomást, törekedett a szabadságra: amaz a kormányváltozást tette szükségessé, az utóbbi a nép jogokat fejlesztette ki. Ennek alapján változott át Róma a királyság megdöntése után katonai köztársasággá, mely felett a görögök példjaként minden évben a nemességből választott két király uralkodott. (Consul. „Ut consulere civibus suis se debere meminissent“.) A consulok egymásnak ellenőrei, vetélytársai lévén, közben a királyi hatalom mintegy önmagát emészti fel, nem fejlődhetik zsarnoksággá, buzgalmok, vetélkedések csak az országnak gyümölcsözött; a királyi méltóság nem velők született, a nép ruházza rájuk, egyesekre, közös hatalmát, bűntény esetén hivataluk leteltével csak úgy törvényszék elé állíthatók, mint a közönséges polgár. Ime egy szabad tér, mely a tehetségek elé célt tűzött, melyen eleinte ugyan csak a nemesség, később minden „becsületes“ polgár fejlesztheti erejét a legfőbb jó, a haza emelésére.

Mindazonáltal a kifejlődött szabadságszeretet mellett is a királyi hatalom még mindig nélkülözhetetlen; szükséges egyes rendkívüli esetekben, különösen háború idején, az egyik consul által kinevezett dictator (magister populi) korlátlan hatalma, ezen rombolva teremtvő kéz, különben a köztársaság gépezetének kerekei a „sic volo, sic jubeo“ elv nélkül megbomlanának, s az ország végenyészetnek nézne eléje. A consulok megjelenése mégis nagy haladást jelez: a népfenség alattok termi meg gyümölcseit. Van az egyes királyok életében is időszak, midőn dicsvágy által lelkesíttetnek, de a teljes férfikorban levő consulok egy évi rövid uralkodásuk alatt mindig arra törekedtek, hogy mennél emlékezetre-méltóbb nevet hagyjanak az utókorra, s hogy ami levegője volt Rómának, a népet mennél fényesebb győzelmekre vezessék.

A kormányváltozás egyes arisztokrata államférfiak műve ugyan, de kivételében a nép sem marad számon kívül. Azon tudat, mely a görögöknél már Homérosz költeményeiben nyilvánul, hogy a tömeg hatalom, Rómában most kezd érvényre jutni. A nép hatalmát épen a gyöngülő arisztokraczia ismeri el, midőn a király elűzetése után némi jogokat enged neki. A folytonos háború miatt vált szükségessé, hogy a község mennél többeket vegyen fel kebelébe, minek jutalma, a nép hatalmának mintegy első lépcsője a választási, később az erényekkel kivívott választhatósági jog. Oly nagy hord-

erejű ezen két fejlődési pont, hogy elmaradása, ha ugyan lehetséges lett volna, előbbi állapotába löki vissza a várost. A serviusi alkotmány nyit út a nép politikai befolyásának. Az ős Róma patriciusai hajdan curiák szerint határoztak a közügyek felett, később a megszáporodott plebeiusok miatt új felosztás vált szükségessé, ezt Servius eszközölte, midőn az új elemet tribusokra különíté. Azután az egész római népet vagyona szerint hat osztályra, ezeket ismét centuriákra tagolta, hogy mindenki vagyoni állapotához képest vehessen részt a polgári jogok és köteleességek gyakorlásában. Ennek alapján jön létre a nevezetes curiata comitia, egy új fejlődési fok a plebiscitumok felé, melyen a római a katona és polgár mindazon jogait gyakorolja, melyek a régi, most már évülő, nemes comitia curiata kiváltságai voltak, ezek közt legfőbb a törvényhatóságok választása és a törvényhozás. Publius Valerius törvény erejére emelte, hogy bűnvádi esetekben a polgár a tanács és consulok határozatától a néphez föllebezhesse. Ilyen előzmények után a nép öntudatra ébred, a régi curiata comitia jogérvényét elnyomja, vagyis győz a vagyonos osztály, melyben a plebeiusok is erősen voltak képviselve. A változás a kor szellemében gyökerezett, a viszonyok idézték elő. Ehhez járult, hogy Valerius Publicola, ki tisztelete jeléül a nép előtt a fascéseket meghajtott, egy másik törvénye a sértetlenségi törvény által oly magas önérzetet öntött a polgárságba, hogy ez magát már idegenekkel szemben is úrnak tanulja ismerni, a többi népeket szolgáinak tekinti, kiket igája alá hajtson. Ezen büszkeség, balhiedelem meggyökerezve nem csekély befolyással volt Róma hatalmának, tekintélyének megalapítására; mindenütt otthoniasan érzik magukat, sőt önérzetök tudatában parancsolólag viselkednek. Nihil Romanae plebi similis.

Hol a szegénység erény, s a pénz nem szerezte meg a hivatalokat, ott a születés sem lehetett nagy előny, még többet nyomott ennél a vagyoni állapot. Királyai alatt a város soha sem érte volna el a jogegyenlőséget. A király személye oly magasan áll a nép felett, hogy közeledésre még gondolni sem lehet. A király a nemesség egész serege által erősíti meg magát, hogy személye annál fényesebb, hogy az ür annál beláthatatlanabb legyen közte és a nép között: de ha nemesség kormányozza az országot, akár pénz-, akár születési arisztokraczia, a nép szeme rajtok függ, bírálja tényeiket, észreveszi, hogy a nemességben is vannak hibák, hogy az alsó néposztályban is vannak erények, és önként fejlődik ki az egyenlőség eszméje, az ellenőrzés, alapja a nagyságnak, féke a visszaéléseknek. Ha a köztársaság első éveiben voltak is visszaélések az állam élete ellen, ezek tartós gyökeret nem verhettek; más volt a talaj, más a levegő, az emberi szellem egy lépést tett fejlődésében: testület veszi át a király hatalmát, Róma meg tudta javítani a belső szervezésében mutatkozó hiányokat és nagyra nőtt.

Amit eddig eredményképen elmondottunk, οὔπω ἐστὶν τὸ τέλος, kezdete inkább a harcznak, előkészítés a lényeges változásokra és részben a királyság korszakába is felnyúl, nem igen tér el a monarchicus intézményektől. Erős váraik vannak még a patriciusoknak, melyeket a népnek egyenkint, nehéz küzdelem árán kell bevenni. Ilyen a király elűzetése következtében hatáskörében ismét megerősödött, kiszélesített senatus, élén a princeps senatussal; de mivel a város belalakja megváltozott, a plebeiusoknak is beutat kellett engedniök a tanácsba (conscripti), noha itt is tekintélyök még mindig nem mérkőzhetik a patriciusokéval, inkább tanácsadói a senatus-testületnek, a római „felsőházak.” A jogok gyakorlatánál kezdődik a szorosabb értelemben vett római polgárság, minden jog, melyet ez a maga részére kivív, a birodalom nagyságának emelése. Így változik át a régi, haszna miatt megtúrt együttlakó a város azon osztályává, mely a római birodalom határait Itálián túl az ismert világ végeig terjesztette. Ez a hatásában világraszóló forradalom, határvonal a régi és új polgárság között, azon teremtő mozgalom, melyet Hugo Victor így fejez ki: Révolution, mère des peuples. Kormányra mindenki számot tarthat, ki annak betöltésére képességgel bír; mennyivel inkább tarthatott igényt a most emelkedő, ifjú, életerős tömeg a megkopott, önmagában tehetetlen patriciusok mellett. Róma a plebeiusokban újra születik.

Servius Tullius ingatta már meg a születési arisztokracziát, és ezen nemesi osztálynak érdekében állott nyomni a népet, hogy legalább a pénz- és földbirtok hatalmában maradjon. Ugy viselkednek a nép iránt, mint velök a király; a patronatust zsarolásra használták, talán mert félték a népnek mindinkább növekedő befolyásától. A változás alkalmával tehetősek ragadták kezükbe a kereskedést, vámokat, állami földeket, szóval — mint napjainkban — elfoglalták mind azon állomásokat, melyeken dolog nélkül, számításból, a nép veritékének árán lehetett meggazdagodni, így a conservatív forradalom határozottan a nemesség uralmát szilárdította meg. A szegény nép mindenből kiszorult, a nemesség csak addig becsülte őt, míg a háború miatt hasznát vehette. Földjeik a folytonos hadakozás miatt parlagon heverték, még barmaikat sem volt szabad a közös legelőre hajtani: a nép csak hitvány eszköz a gazdagok céljainak elérésére, s már kiköltözésről gondolkozik, ami, ha létesül, végromlása leendett a növekedő országnak. Így fejlődött ki a bankintézményekkel az üzérkedés, nyomasztó uzsora és a haszonbérék hanyag beszolgáltatása valamint a háború miatt az adófelemelés. Pedig a pénznek, hogy betegséget ne okozzon a társadalomban, közkézen kell forogni, míg ha egyeseknél halmozódik össze, vértorlódást, vérszegénységet idéz elő az állam testében. Ilyen körülmények között a nép eladósodott, nívél pedig a törvény hatalmat adott a hitelezőnek az adós személye fölött is, a nép nagy része börtönben nyögött, szolgaságra jutott, léte mind társadalmi, mind politikai

tekintetben bizonytalan, s ha a fiatal köztársaság ezen bűne orvosolatlan marad, a romlott társadalmi állapot végzetes lehet az államra.

Nem segített a rendkívüli helyzeten sem a vagyonosabb plebeius osztály, sőt ellenkezőleg, sem a népnek a háborúban tett szolgálata. P. Servilius consul egy időre ugyan felfüggeszti az uzsora-törvényt, de csak a háború szüksége miatt; alig tevő le a nép a kivívott győzelmek után nehéz csatabárdjait, még nehezebb rabláncz várakozott reá. Miután így magát ismételtén kijátzatva látta, politikai kényszereszközhöz nyúlt, *ferro via facienda*, elhagyta a várost és fegyveresen, a mint a csatából haza tért, 494-ben a Tiberis és Anio folyam közötti dombra vonul, hogy új várost alapítson. A tanácsnak engednie kellett, ha pusztá földön nem akar uralkodni. Ezen forradalomnak eredménye a legfontosabb, a mi valaha egy nép életében létesült. Itt ismert erejére a nép, s azon felül, hogy a tehetetlenek adósságai elengedtetek, a consulok mellé a „szent törvény“ értelmében két ellenőr adatott: néptribúnok, (*per quos contra senatum et consules tutus esse posset*). A néptribúnok nemleges hatalom a consulokkal szemben, valódi patronusai a népnek, azon erő, mely a népet szomorú állapotából kiszabadítani, felmagasztalni képes: fő rugója Róma nagyságának. Hatalmokban állott minden a nép romlására hozott törvényt tiltó szavokkal eltompítani vagy épen megsemmisíteni, ez azon nevezetes *intercessio* a consulok ellenében, a nép szava. Magas küldetésöknél fogva minden polgárt, sőt a hivatalában levő consult is, ha mindjárt erőhatalommal, felelősségre vonhatták, saját személyökre nézve sérthetetlenek (*sacrosancti*), segélyökre voltak adva az aedilisek (háziurak) mint rendőri közeg. *Nimia potestas est tribunorum plebis*. — *Quis negat? Sed vis populi multo saevior multoque vehementior, quae ducem quod habet, interdum lenior est quam si nullum haberet. Dux enim suo periculo progredi cogitat, populi impetus periculi rationem sui non habet.* (Cicero, „*De legibus*“, I. III. c. X. 23.) Valóban ingó alapú intézkedés egy semmiféle törvényhatóság alá nem tartozó hivatalnok szeszélyétől tenni függővé a hazát legveszélyesebb perceiben, s ezen intézkedések következtében, úgy látszik, mintha megszűnnék az egység a városban, de épen a tribúnok vívják ki a nép fölényét a centuriái gyűléseken, a tribuni hatalom a kulcs, mely a legfőbb hivatalok termeibe vezet, létrehozza a tulajdonképi egységet, a jogegyenlőséget, melyre a városnak oly égető szüksége van, ha emelkedni akar.

A tribúni hivatal felállítása hosszantartó zavaroknak szolgál kiindulási pontjául; a város legnagyobb ellensége önmagának, mert az ezután következő évek sorát azon mozgalmak töltik be, melyek a művelődés-történelmileg oly fontos tribúni hatalom mellett és ellen kitortek. A két párt közötti harc folytonos tevékenységben, ébren tartá a szellemet, és sehol ellenvélemény, kölcsönös befolyás oly üdvös hatású nem volt, mint Rómában. Milyen

kancsal szemekkel nézte a nemesség a kierőszakolt tribúni hatalmat, világos példa rá Gnaeus Marcius Coriolanus, a telivér arisztokrata-érzelmek hű kifejezője. Voltak azonban a patriciusok között is éleselméjű, hazafias gondolkozású államférfiak, kik belátták, hogy a birtokaránytalanság mindig veszélyére van az államnak, hogy az állam fenmaradásának súlypontja a plebeiusokra nehezedik, kiket a nemesség jogaiban részesíteni nemcsak méltányos, de életkérdés. Ilyen volt Spurius Cassius Viscellinus consul, ki a nemesség által megzavart vagyoni egyensúlyt törekedett helyreállítani lex agraria indítványával, mely szerint az állami földeket a nép is bérelhesse, illetőleg részben a szegények közt kiosztassék. Ellene támadt ugyan a patricius-osztály a gazdag plebeiusokkal egyetemben, és Cassiusnak meg kellett halni merész indítványaért, de a mag el volt hintve, a növekedés, megérlelés az idő dolga: Cassius szelme még sokszor feltámad, hogy kísértse a telhetetlen pénzembereket.

Hiába igyekezett a tanács külháborúk által elvonni a nép figyelmét a belügyektől, a nép előre tör megkezdett útján és hogy annál biztosabban haladhasson, ügyesen tud élni eddigi győzelmével. Volero Publilius 471-ben alapjára állítá a népnek tribusok szerinti gyűlését és a plebiscitumokat, (a tömeg tetszése) két leghatalmasabb emeltyűjét Róma nagyságának, melyek ezután minden ügy felett tanácskozhattak, s mivel ezen új népconciliumból mind a patriciusok, mind a proletár népség ki volt zárva, a plebiscitumok hű kinyomata a tiszta plebeiusi törekvéseknek: a nép önmaga ad kellő törvényt magának.

A belső zavarok közepette 462-ben Terentilius Arsa tribún azon indítvánnyal lépett fel, hogy a jogok és kötelességek végleges megállapítása, különösen a birói hatáskör meghatározása végett törvények hozassanak. Erre tíz évig tartó elkeseredett harcz dúlt a pártok között; eredménye lőn, hogy 454-ben tíz férfiú választatott consuli hatalommal törvényhozás céljából. Ezen decemvirek közé a tribúni hivatal felfüggesztésének árán már plebeiusok is választhatók: ismét egy merész mozdulat, mely a népet közelebb segíti diadalához. De előbb még egy bizottság menesztetett Görögországba a szolóni és egyéb törvények tanulmányozása, leírása végett. Irott törvények, ha nem épen a hanyatlás jele, legalább a belviszonyok bonyolultságára mutatnak, ami rendetlenségbe, polgárháborúba vezethet; a pártoskodás-eredményezte rendetlenséget most a törvény ércszava leendett hivatva kiegyenlíteni. Így készült el 451. és 450-ben a tizenkét törvénytábla, a római jog alapja, egyenlően kötelező és védő erővel mind a két osztályra, szükségessé vált támasza az államépületének, rendezője az uzsoratorvénynek. (R. Schoell „Legis duodecim tabularum reliquiae“, Lipsiae, Teubner, 1866.)

A decemvirek törvényhozás ürügye alatt uralomra czéloztak, és itt tünt ki, mennyit haladott Róma hatvan év alatt, mennyire elszokott a kényurak

igájától: midőn az appiusi zavarok alkalmával a nép másodízben is elhagyja a várost és a decemvirek elűzetése után ügyes tapintatuk annál inkább megerősíti a visszaállított néptribúnok hatalmát, mennél nagyobb szüksége volt a népnek a politikai befolyásra, mennél nagyobb szánalmat tudott indítani Lucius Verginius házának gyászesete, mennél elkeseredettebb gyűlöletet keltett az arisztokraták önkényű eljárása, zsarnoki visszaélései. Róma népe bármily szigorú, de jogos dictatort el tudott tűrni, de a decemvireket, szabadsága legveszélyesebb elleneit, kiűzte a városból. Készebb lett volna inkább a királyságnak megnyitni kapuit, de lelkek volt királyi, s ezen közérzület annál kevésbbé engedte, hogy egyes ember érvényesítse bitorlott hatalmát a fölséges nép ellenében. A hatóságok vannak a népért, a hazáért és nem megfordítva. Ezen nézet segítette a tribúni hatalom ellen folytatott harcot végeredményre. Lucius Valerius consul kivitte, hogy a nép határozatai mindenkire kötelezők legyenek, mi által a nép gyakorolja a legfőbb törvényhozói és birói hatalmat, vagyis Róma valóságos demokraczia, a néptribúnok pedig bejutnak a senatusba és hatalmok minden időre meg van állapítva.

Az eddigi zavarokat inkább társadalmi bajok idézték elő, amit eléggé mutat a körülmény, hogy a gazdag plebeiusok is az elnyomók soraiban állottak, most a népnek kielégítettvén napi szükségletei, a haladás törvénye szerint egy színvonalba igyekezett helyezkedni a másik párttal. Az előkészített úton Canuleius tribún 445-ben egy harmadik mozgalmat indított meg: törvény erejére emelte a patriciusok és a plebeiusok közt létrejött házasság érvényét, ezt követte egy másik, eleinte kevésbbé feltűnő vívmány, a consuli hatalommal bíró hadi tribúnok választatása a népből csak azért, hogy a patriciusok a szent consulatusnak legalább nevét mentsék meg a plebeiusi szennytől. Ekkép egyenleti egyik jog a másiknak útját. Ez volt a közvetítő, mely minden szabad polgárnak megnyitja a legfőbb hivatalok szentélyeit. A patriciusok nem is késtek ennek ellenébe a két censori hivatalt felállítani 435-ben, mely a város erkölcsi és anyagi jólétéről gondoskodik, de épen ez jele erőtlenségüknek, s úgy tűnik fel, mint mikor a várnak védői egy sánczot elhagyva a másik mögé huzódnak. 421-ben a nép választatósági jogot nyert a nevezetes quaesturára, de a patriciusok kezére játszó papok befolyása miatt csak 409-ben választatott az első plebeius quaestor, 400-ig alig voltak hadi tribúnok a népből. Nem használt erőszak, nem alattomos utak. A köztársaság eszméjének megoldása, a politikai pártok kiegyenlítése rohamosan halad vége felé. Társadalmi újjászervezés, a kiváltságok eltörlése és polgári egyenlőség volt a hangoztatott jelszó, annál jogosabban, mert Róma katonai állam, czélja a hódítás, méltányos, hogy akik nagyságának előmozdítói, egyenlő kötelességek mellett egyenlő jogokban is részesüljenek. *Salus populi suprema lex esto.*

A köztársaság támasza az erény, mint a despotismusé a félelem, mondja Montesquieu. A pártharczok idejébe eső hódításokról, katonai erényekről később fogunk szólni. De nem hagyhatjuk érintetlenül a körülményt, hogy épen ezen külső harcok mind meg annyi alkalom a vetélkedésre, hol a plebeius nép az arisztokracziával vitézségben versenyez és a haza iránt érdemeket szerezve jogot nyer a még el nem ért hivatalokra. Ezen nemes versenynek köszöni a város emelkedését és nagy férfait, kik mindig maradandó példányképei lesznek a hősiességnek. Alit aemulatio ingenia et nunc invidia nunc admiratio imitationem accendit, studium cum spe senescit. (M. Vellei Paterculi Hist. Rom. l. I. c. 17.) Gaius Licinius és Lucius Sextius Lateranus néptribúnok egy új forradalom élén állanak; arra törekedtek, hogy legalább az egyik consul legyen plebeius, és hogy a nép is birjon szenvedőleges joggal a három főpapi hivatalra, továbbá, hogy mindenkinek joga legyen az állami földek bérléséhez, de senki 500 holdnál, 100 darab szarvasmarha- és 500 juhnál többet ne birhasson, a gazdagok földjein rabszolgák mellett szabadok is alkalmaztassanak és az adósoknak megkönnyítették a törlesztés. Tizenegy évig tartó elszánt harcz után a nép végre diadalt arat. 365-ben választott az első plebeius consul, L. Sext. Lateranus, a volt néptribún, mi által a született nemesség tekintélye a földig lerontatott, a római alkotmány pedig biztos alapra lőn fektetve, mert nincs többé semmi akadály, mely a tiszta törekvést a legfőbb hivatalok elnyerésében gátolhatná, és M. Furius Camillus a kiegyezés emlékére 367-ben fölszentelhette a Concordia-templomot.

Amint a hadi tribúnok elől a censori hivatal vára mögé futott a nemesség, úgy a consuli hatalom elnyerése után a praeturát állította fel az arisztokraczia a maga számára, de a természet törvénye szerint: győz az erős, s itt a nép volt az. A dictatori, censori és praetori méltóság termei egymás után nyílnak meg a plebeiusok előtt. C. Licinius Stolo primus magister equitum (de plebe), C. Marcus Rutilus primus et dictator et censor, Q. Publilius Philo primus praetor. (Liv. „Ab urbe condita libri“, l. X. c. 8.) Az augurok rendje nagyobb hatást gyakorolt a comitiákra, semhogy a plebs kizárólag patriciusi kezekben hagyhatta volna, és 300-ban már a legerősebben védett főpapi állomásokra is választhatók. Ezzel a 200 évig tartó elkeseredett harcznak vége. Rómában istenek és emberek előtt, állami és vallási téren helyreállott a politikai egyensúly; 367-ben kimondatott a polgári egyenlőség, nee generis, ut ante, sed virtutis est praemium, életbe lépett a tökéletes demokraczia, kialakult a polgári érettség, a legnevezetesebb mű, melyet emberi erő kivívhat. A többi eltérés lényegtelen és inkább időkérdése, szorosán elkülönített rendekről többé nem lehet szó.

Kétszáz évig tartott a küzdelem, mely a társadalmi élet ziláltságából indult ki, de amint az alsóbb nép nyomora a tribúni hivatal felállításával

némileg orvosoltatott, amint a fogságban nyert sebei behegedtek, a mozgalom politikai szint öltött: míg amott ötven évig a szegény nép, itt százötvenig a plebeiusi elem küzdött, és szellemfegyvere nemcsak jólétet vívott ki számára, hanem felnyitotta a legszegényebb előtt is a fő hivatalok ajtait. Condorcet eszméje, melyet a jövőnek czélul tűzött ki: a szabadság és népfölség teljes elismerése és a gazdagság egyenlőtlenségének folytonos csökkenése, már Kr. előtt létesült az ötödfélszázados Rómában. Ezzel a város elérte heves ifjú korát, a tetterős férfikor küszöbén áll, s mivel lelkes tevékenysége a megfejtett kérdések után belül tápot nem talál, okvetetlenül kifelé kell hatnia, hogy egy világbirodalmat alkosson. Audendo atque agendo res Romana crevit.

Ha visszapillantunk vizsgálódásainkra, azt vesszük észre, hogy Róma a pártok kiegyenlítésével birtokában van mindazon képességeknek, melyek egy birodalmat nagygyá, hatalmassá tehetnek; ezután csak kifelé fogja hatályosabban érvényesíteni hatalmas tényezőit czélja elérésére. Ezen eszközök voltak a hajlékonysággal párosult ügyes encyklopaedismus, honszeretetből származott törhetetlen munkásság, velök született katonai szellem, dicsőségszeretet, a katonai ügy okos rendezése és a földművelés. Emelte nagyságát a két pártnak folytonos küzdelme, a gyermek nép tetterejére ébresztőleg ható sok külsőség, önkormányzaton alapuló páratlan alkotmány, a nemzeti hit, hogy Rómának nagynak kell lenni, de főkép, ami mindezeknek alapja, a mély vallásos érzület és az ebből fakadó romlatlan erkölcs.

Cserei József.

I.

Adatok a főgymnasium 1878—9-iki történetéhez.

1) A tanárkar s az abban történt változás.

A magyarországi kegyes tanítórend főtisztelendő kormánya az itt következő változást tette a tanárkarban: Szárnovszky Ede Lévára és Karsay János Rózsahegyre tanároknak helyeztettek át; tanszékeiket pedig Keszthelyi Endre és Kopcsányi Jakab foglalták el; s így a kecskeméti r. kath. főgymnasiumban mint tanárok működtek e tanévben:

1) **Polák Ede**, kegyes tanítórendi áldozár, tiszteleti kormánysegéd, szépműv. és bölcsészettudor, a kir. m. term. tudományi társulat rendes tagja, igazgató, rendes tanár; tanította a természettant a 7. és 8. osztályban hetenkinti 7 órában. — Tanárkodásának évszáma 40.

2) **Kutserik Sándor**, kegyes tanítórendi áldozár, rendes tanár; kálcsai főszentszéki ülnök, koronával diszitett arany-éremkeresztes; tanította a latin nyelvet a 6. és 7. osztályban hetenkinti 10 órában. — Tanárkodásának évszáma 51.

3) **Végh kal. József**, kegyes tanítórendi áldozár, szépműv. és bölcsészettudor, rendes tanár, az 5. oszt. főnöke; tanította a latin nyelvet az 5., a mennyiségtant 3., 4. és 5. osztályban hetenkinti 16 órában. — Tanárkodásának évszáma 39.

4) **Tóth Pál**, kegyes tanítórendi áldozár, rendes tanár, 1. oszt. főnöke; tanította a magyar nyelvet 3., a latin nyelvet 1., a görög nyelvet 5., s a történelmet 7. osztályban hetenkinti 17 órában. — Tanárkodásának évszáma 22.

5) **Réti Márton**, kegyes tanítórendi áldozár, tanár, főgymn. hitszónok, az ifjúsági könyvtár öre; tanította a hittant a négy felső, a magyar nyelvet 4., a német nyelvet s a történelmet 3., 5., s a szépirást 1., 2. osztályban hetenkinti 18 órában. — Tanárkodásának évszáma 12.

6) **Feld Vilmos**, kegyes tanítórendi áldozár, tanár, 6. oszt. főnöke, a vegytani szertár s a természetrajzi gyűjtemények öre; főgymnasiunai jegyző, tanította a földrajzot 1., a természettant 4., a vegytant 4., 6., a természetrajzot 1., 2., 5., 6., s a rajzoló mértant 1. osztályban hetenkinti 20 órában. — Tanárkodásának évszáma 11.

7) **Kövessy Kálmán**, kegyes tanítórendi áldozár, rendes tanár, a magy. történ. társulat rendes tagja, 8. oszt. főnöke; tanította a történelmet 4., 6., 8., a földrajzot 2., 3., a mennyiségtant s a rajzot 2. osztályban heti 21 órában. — Tanárkodásának évszáma 9.

8) **Lauch nep. János**, kegyes tanítórendi áldozár, tanár, 3. oszt. főnöke s a természettani szertár öre; tanította a német nyelvet s természetant 3., a mennyiségtant 6., 7., 8., s a mennyiségtani földrajzot 8. osztályban hetenkinti 17 órában. — Tanárkodásának évszáma 8.

9) **Cserei József**, kegyes tanítórendi áldozár, tanár, 7. oszt. főnöke; tanította a magy. nyelvet 1., a gör. nyelvet 6., 7., s a ném. nyelvet 2. osztályban hetenkinti 17 órában. — Tanárkodásának évszáma 7.

10) **Balácsi József**, kegyes tanítórendi áldozár, tanár, 4. oszt. főnöke; a gymnasiumi könyvtár öre; tanította a lat. nyelvet 4., a gör. nyelvet 8., s a ném. nyelvet 6., 7., 8. osztályban hetenkinti 17 órában. — Tanárkodásának évszáma 10.

11) **Nagy Alajos**, kegyes tanítórendi áldozár, rendes tanár, a rendi növendékek tanfelügyelője; tanította a magy. nyelvet 7., a lat. nyelvet s a bölcsészetet 8. osztályban hetenkinti 10 órában. — Tanárkodásának évszáma 11.

12) **Keszthelyi Endre**, kegyes tanítórendi áldozár, tanár, hitelemző, tanította a hittant a négy alsó, a magy. nyelvet 5, 6. és 8. osztályban hetenkinti 17 órában. — Tanárkodásának évszáma 9.

13) **Kopcsányi Jakab**, kegyes tanítórendi áldozár, tanár, 2. oszt. főnöke; tanította a magy. nyelvet 2, a lat. nyelvet 2, 3, s a mennyiség-tant 1. osztályban hetenkinti 18 órában. — Tanárkodásának évszáma 1.

14) **Pataký Imre**, világi; tanította a rajzot 3. és 4. osztályban hetenkinti 8, a kegyesrendi papnövédekéknél s azon tanulóknál, kikre nézve a rajz rendkívüli tárgy, hetenkinti 2 órában.

15) **Szabados Géza**, világi; tanította a műéneket és zenét mind a kezdőknél, mind a haladóknál hetenkinti 8 órában.

16) **Schindler Bernát**, világi; tanította a francia nyelvet mind a kezdőknél, mind a haladóknál hetenkinti 2—2 órában.

17) **Zsigmond József**, világi; népiskolai s okl. torna-tanító, a tornaszatban gyakorolta a főgymnasium növendékeit.

18) **Dr. Schwarz László**, világi; szivességből tanította a gyorsírást hetenkinti 1 órában a haladott,

19) **Fritz József**, k. r. n. p. VIII. oszt. tanuló a haladó,

20) **Kulhanek Albin**, k. r. n. p. VIII. oszt. tanuló a kezdő tanulóknál.

Irodalmi téren működtek: Cserei József, Kutserik Sándor, Nagy Alajos és Polák Ede; az utolsó a kecskemétvidéki természettudományi társulatnak szakülésein tudományos felolvasásokat is tartott.

2) A tanév lefolyása alatt történtek.

Az 1878. évi augusztus hó 28-án tartatott meg az első tanári értekezlet, melyben a tantárgyak felosztása, az osztályfőnökök kijelölése s a tanórárend megállapítása után főgymnasiumi jegyzővé Feld Vilmos tanár választatott. Augusztus hó 29-én a tanulók összeírása vette kezdetét. Az 1878/9-ik tanév szeptember hó 1-én ünnepélyes „Veni Sancte“-vel nyitvatott meg. Szeptember 2-án és 4-én tartattak a pótló és javító vizsgálatok, 5-én pedig kezdődtek a rendes előadások.

Az 1878-ik évi október hó 22-én hirdették ki az 1878/9. tanévre kitűzött pályakérdések és jutalmak; a beadandó pályamunkák határnapjául április hó 6-ika tűzetett ki.

Október hó 4-én, mint Ő es. és apostoli kir. Főlségének magas neve napján jelen volt a tanárkar s a tanuló ifjúság az anyateplomban tartott díszes isteni tiszteleten.

Április hó 24-én részt vett a tanárkar tanuló ifjúsággal együtt azon

ünnepélyes istenitiszteleten, mely Ő Felségökért ezüst menyegzőjük alkalmából az anyateplomban tartatott.

Április hó 26-án maga a tanintézet tartotta meg az iskolai ünnepélyt Ő Felségök tiszteletére; korán reggel a gymnasium épületén lengő nemzeti lobogó hirdeté örömnepünket; 8 $\frac{1}{2}$ órakor az ifjúság a tanárkar vezetése alatt a szentegyházba vonult, hol a „Te Deum“-ot s a sz. misét teljes papi segédlettel maga a gymnasiumi igazgató végzé, mely alatt a gymnasium zene- és énekkara minden rendű és rangú jelenvoltak lelki épülésére működött. Az isteni tisztelet végeztével úgy a nagy számú közönség mint az ifjúság a tanárkar kíséretében visszavonult a gymnasium nagy termébe, hol az ünnepelt Felségek friss virágokkal környezett képei fölött Pataky Imre rajztanár által csinosan festett magyar korona volt látható, szalagjain ezen fölirattal: „Uram, tartsd meg a királyi párt!“ — Az ünnepélyt a gymnasium igazgatója alkalmi beszédjével nyitotta meg, melyet a koronázási himnus követett Szabados Géza ének- és zenetanár vezetése alatt a férfikar által lelkesen előadva; aztán Fornberg József 8, Vohradnik Károly 7. és Nyáry József 8. oszt. k. r. növendékpapok sikerült költeményeiket szavalták el; a költeményeket közben közben ez alkalomra választott s majd a vegyes majd a férfikar által szabatosan előadott dalok váltották föl; végül Zsigmond Kálmán 8. oszt. tanuló helyesen fogalmazott zárszóban az összes tanuló ifjúság hazafias érzelmeit tolmácsolá a felséges uralkodó pár iránt, megköszönve egyszersmind a nagyérdemű közönségnek nagyra becsült részvétét az ifjúság örömeiben. Így végződött méltóságához illő kegyelettel az ünnepély!

Április hó 28-án kezdetüket vették a 8-ik oszt. tanulók évi vizsgálatai s május hó kilencedikéig tartottak.

Május hó 10, 12. és 13-án tartattak az írásbeli érettségi vizsgálatok. Írásbeli dolgozatokul a főigazgatóság által ki voltak jelölve:

a) Magyarból: „Keserű a munka, de édes a gyümölcse.“ (Bölcselmi értekezés.)

b) Latinból magyarra: C. Corn. Tac. „Evenerant at civilis . . .“: (Historiar. I. V. cap. 13.)

c) Magyarból latinra: „Szent Ágoston ékesszólása.“ (Vagács-Schiebinger, Latin irály k. gyakorl. 246. I. 291. db.)

d) Görögből magyarra: „Zeus inti az isteneket, hogy ne avatkozzanak a háborúba.“ (Hom. II. VIII. é. 5—27 v.)

e) Német nyelvből fordításra: „Jótekonyság és becsületesség.“ (Elbeszélés. Szvorényi olvasm. II. r.) — Szabad dolgozatra: „Worin besteht die wahre Vaterlandsiebe?“ (Abhandlung.)

f) Mennyiségtanból: 1) Valaki fia születése napján s minden következő

évfordulóján $5\frac{1}{2}\%$ mellett bizonyos összeget tesz a takarékpénztárba; 24 évét betöltvén a fiú 7893·5 forintot kap kamatjával együtt; mily nagy volt az atyja által tett évi betét? — 2) Valamely ferdeszögű $\triangle$ két oldala, 128·75 dm = a, b = 98·67 dm, a közbezárt szög $75^\circ 32' 12''$; meghatározandó a másik két szög. — 3) Hány kgr. nyom azon sárgarézből készült tömör egyenes kúp, melynek palástsikja 30·63 $\square$ dm, alapjának sugara 1·5 dm, s a sárgaréz fajsúlya 8·4?

Június hó 5-én tartatott meg számos és díszes közönség részvéte mellett a nyilvános vizsgálat a szavalásból, zene- és műénekből; vége felé pedig olvastatott a pályázatok eredményéről szóló jegyzőkönyv; ugyanakkor bontattak föl a pályadíjakat nyert tanulók jeligés levelei is.

Június hó 14. és 15-én ngs. s főt. Dr. Lutter Nándor, kegyes tanító-rendi kormánysegéd, helyettes főigazgató s közoktatási tanácsos úr elnöklete alatt tartattak meg a szóbeli érettségi vizsgálatok; e vizsgálatokra 22 tanuló bocsáttatott, kik mind az évi, mind az írásbeli érettségi vizsgálatokat sikerrel állották ki; kitüntetéssel érettnek nyilvánítottak 8, érettnek 14.

Június hó 8-án Ő Felségének, dicsően uralkodó apostoli királyunknak, koronázási évfordulóját díszes isteni tisztelettel ünnepelte meg a tanintézet.

Az évi nyilvános vizsgálatok június hó 11-én vevén kezdetüket, ugyanazon hó 28-áig folytattattak.

Június hó 30-án ünnepélyes „Te Deum“ után az igazgató tartá beszámoló beszédjét, mely után a pályadíjak, jutalmak, meg a tudósítványok osztattak ki, s ezzel az 1878/9-iki tanév bezáratott.

A tanári értekezletek és tanácskozmányok a vallás- s közoktatási magy. kir. magas Ministerium 1876. évi július hó 22-én 12,787. sz. a. kelt rendelete által kitűzött időszakokban megtartattak; tárgyaikat részint a tananyag módszeres beosztása, illetőleg a tantervnek az oktatás követelményei szerint pontos egybevágó részletezése, részint a tanítás menetének s az összes tanuló ifjúság haladásának ellenőrzése és kimutatása iránt felmerült kérdések képezték. Mindezen értekezletek jegyzőkönyvei hitelesített másolatokban az illető fensőbb tanhatóságához felküldettek.

3) Felsőbb rendeletek.

A nm. vall. és közokt. ministeriumtól leérkezett fontosabb rendeletek:

1) Az 1878-ik évi 18,930-ik számú, mely a gymnasiumi tanterv módosítását az 1878/9-ik tanévre az I. VII. és VIII. osztályban foglalja magában.

2) Az 1878-ik évi július hó 4-én kelt 19,033-ik számú, melyben az ösztöndíjasokról betérjesztendő rovatos értesítőkre vonatkozó utasítás adatik.

3) Az 1878-ik évi 24,777-ik számú, mely azt rendeli, hogy az értesi-

tőkben a tanulók származási helyeinek áttekintése egy külön táblázaton legyen föltüntetve.

4) Az 1878-ik évi deczember hó 1-én kelt 25,235-ik számú, mely az érettségi vizsgálatok díját szabályozza.

5) Az 1879-ik évi márczius hó 1-én kelt 3777-ik számú, mely szerint, ha az I. oszt. tanuló a mértani rajzból elégtelen tanjegyet kapott, — egy tantárgyból — ha pedig mind a számtanban, mind a mértani rajzban elégtelen előmenetelt tanúsított, akkor két tantárgyból bukottnak tekintendő.

6) Az 1878-ik évi márczius hó 1-én kelt 3844-ik számú, mely az Oroszországban kiütött pusztító járvány ellen óvó intézkedéseket foglalja magában.

7) Az 1879-ik évi márczius hó 14-én kelt 7383-ik számú, melyben az igazgatóság utasittatik, hogy a magukat kellőképen igazolt tanulókat azon osztályokba vegye föl, melyeket Szegeden az ottani szomorú viszonyoknál fogva be nem végezhettek.

4) Vallási ügy.

A délelőtti rendes előadásokat $7\frac{1}{2}$ órakor sz. mise előzte meg; vasárnapokon a fél óráig tartott hitoktatást délelőtt $8\frac{1}{2}$ órakor sz. mise, délután 3 órakor vecsernye követte. A nyilvános istenitiszteletet különösen emelték a jól szabályozott és kellő áhítattal elzengett négyes hangú egyházi énekek.

A róm. kath. növendékek az év folytán ötször végezték a sz. gyónást és ugyanannyiszor részesültek az oltári szentségben. A husvéti szent gyónást és áldozást három napi szent gyakorlatok előzték meg. A sz. menetekben s a jubilaumi ájtatosságban is részt vett a r. kath. ifjúság; hittani oktatását illetőleg a felügyeleti jogot nagyméltóságú Peitler Antal váczai püspök úr gyakorolja közvetve, az erre kinevezett hittani biztos ngs. s főt. Bogyó Pál apát, kerületi esperes és kecskeméti plébános úr által, ki a vizsgálatokon is jelen volt. — A helv., ágost. és héber vallású növendékeket a hittanban saját hittanáraik oktatták.

5) Fegyelmi ügy.

Az iskolai rend, a jó szokás és nemes erkölcs ápolására alkalmas szabályokat az igazgató egy-egy nyomtatott példányban beíratáskor a szülők, vagy helyetteseik kezeibe juttatta, hogy ők is saját gondviselésökkel az iskola törekvéseit gyámolítsák; a tanárkar szintén rajta volt, hogy a tanuló ifjúság e szabályokat tiszteletben tartsa s teljesítse.

6) Tanodai segédszerek és szerelvények.

a) A gymnasiumi könyvtár számára szereztettek: a „Magyar nyelvőr“, a „Magyar tanügy“ cz. füzetek, továbbá a „Tanáregyleti közlöny“, „Földrajzi közlemények“, „Századok“, a „Figyelő“, az „Egyetemes philologiai közlöny“, a „Külföld“ cz. folyóiratok. „A felsőbb mennyiségtan alapelemei.“ Irta Dr. Láng István. — „A kegyes tanítórendiek Nyitrán.“ Magyar műveltségtörténelmi rajz. Dr. Csósz Imrétől. — „A legszebb erény és a legundokabb vétek.“ Irta Dr. Zwenger János, seckai hercegpüspök, fordította a veszprémi növendék-papság Pázmány-köre. — Tankönyvek: Thewrewk Olvasó-könyve. II. r. — Piskó Természettana. — Felsmann Lesebuch. II. r. — Szepesi görög nyelvtana. — Szepesi latin nyelvtana. I. r. — Toldy irodalomtörténeti olvasó. I. II. r. — Kruesz vegytana, stb.

Ajándékok:

A tek. magy. tud. Akadémia részéről: „Almanach.“ (1878.) Bálint „Nyelvtanulmányok.“ (3 f.) Budenz „Magyar-ugor szótár.“ (3 f.) „Régi magy. költők tára.“ (I. k.) Pesty „A szőrényi bánáság.“ (I. III.) Nagy „Anjou-kori okmánytár.“ (I.) „Értesítő.“ (1877: 12—17; 1878: 1—4.) „Mathemat. ért.“ (VI. 1—7.) „Nyelvtud. ért.“ (VII. 1—5.) „Természettud. ért.“ (VIII. 6—12.) „Történettud. ért.“ (VII. 2—10.) „Társadalmi ért.“ (IV. 8. 9. V. 1—3.) „Évkönyvek.“ (XVI. 1. 2.) „Archaeolog. közl.“ (XI. 2.) „Nyelvtud. közl.“ (XIII. 3. XIV. 1. 2.) „Mathemat. és természettud. közl.“ (XII. XIII. XIV.) „Magyar országgyűl. eml.“ (V.) „Erdélyi országgyűl. eml.“ (III.) „Archiv. Rákóczian.“ (I. 6.) „Történelmi tár.“ XXV.

Az országos magy. kir. statisztikai hivatal részéről: „Az 1870. év elején végrehajtott népszámlálás eredményei.“ „Magyar stat. évkönyv.“ (IV. évf. I—IX. f.) „Hivatalos stat. közl.“ (III. évf. 1. 3. 4. IV. évf. 1. 3. 4. V. évf. 1. 3. 4. 5. füz.) Keleti-Beöthy. „Magyarorsz. statisztikája. Zsebkönyv a IX. stat. nemzetközi congressus alkalmából.“ Keleti „Honismertető.“ Czilchert „Pozsonymegyé helyrajzi és stat. leírása.“

A kolozsvári m. kir. Tudomány-egyetem részéről: „Acta Reg. Scient. Universitatis Claudiopolitanae Anni MDCCCLXXVIII—IX. Fasciculus I. „A kolozsvári magy. kir. Tudomány-egyetem tanrendje az MDCCCLXXVIII—IX. tanév II. felére.“

A m. kir. József-műegyetem részéről: „Beszéd, melyek az 1878/9-iki tanév megnyitásakor tartottak.

A pozsonyi kir. Akadémia részéről: „A pozsonyi k. Akadémia személyzeti létszáma és tanrendje az 1878/9-iki tanév II. felére.“

A Franklin-Társulat részéről: Mangold „Világtörténelem.“ III. k. Kont „Elemi Természettan.“ Márgai „Német gyakorlókönyv.“ Jónás „Német nyelvi tan- és olvasó-könyv.“ II. r. Elischer „Q. Horatius Flaccus satirái.“ Okányi „Római régiségtan Bajcsen-Hoffa nyomán.“

Az Eggenberger-féle könyvkereskedés részéről: Simonyi „Rendszeres magyar nyelvten.“ Pirchala „Latin stilstika.“

Zilahy Sámuel könyvkereskedő úr részéről: Gebaur „Német olvasó-könyv.“ Szamosi-Szepesi „Görög-nyelvten.“

A Lampel Róbert-féle könyvkereskedés részéről: Xantus „Természettani földrajz.“

Dr. Szeless József jogtanár úr részéről: „A statistika történeti fejlődése.“

Kosztka V. Viktor prem. kanonok úr részéről: „Latin mondattan.“

Verbóczy István zircz. cist. r. tanár úr részéről: „Költészettan.“

Aigner Lajos könyvkereskedő úr részéről: Hofer „Francia nyelvten.“
II. r. Schwicker „Általános földrajz.“

Az ifjúsági könyvtár ez évben is részint ajándékozás, részint vétel útján szaporodott.

T. Erdélyi Ferencz úr ajándéka: „Ifjúsági iratok.“ „Az élet iskolájában.“ „A vadölő.“ Coopertól 1. k. „Balassa János.“ Győritől, 1. k. „A rejtelmes sziget.“ Vernetől 1. k. Nagyontisztelendő Feld Vilmos tanár úr ajándéka: „Vitéz János élete.“ Fraknóitól.

Vétel útján. Az Akadémia kiadványaiból: „Külföldi szinmütár.“ 16. füz. „Hunyady János utolsó hadjárata.“ „Magyar László afrikai utazása.“ „Külföldi iskoláztatás.“ „Hasznos mulattató“ Dolinaytól. „Marietta“ 5. k. „Jóslat“ Csikytól 1. k. „Ellenállhatlan“ Csikytól 1. k. „Beszélyek“ Maszlaghytól 1. k.

b) A földrajz és történelem tanításához: „A magyar birodalom 888-tól 1849-ig. Iskolai fali abrosz. — Tervezte Helmár Ágost, kiadta Stampfel Károly. Pozsony 1878.

c) A természettani szertár részére: az Althan-féle vizkerék, a közönséges csigasor, a Vidi-féle fémlégsúlymérő (Aneroidbarometer) burával és állványnyal, a magdeburgi kísérlet, két körény ruggyanta-lappal s a Praxinoscop. — Nehány készülék pedig kijavított.

d) A vegytani kísérletekhez többféle kémszert és anyagot ajándékozott Machleid Alajos gyógyszerész úr.

e) A csiga-gyűjteményt egy névtelen jótevő egy darab zöldes forgonynyal (Turbo olearius) ajándékozta meg; az ásvány-gyűjteményt Tóth István helybeli tanító úr 3 db. — és Binder Richard k. r. n. p. 6 db. szép ásványnyal gyarapította.

f) Az ének- és a zeneiskola részére a n. érd. kath. egyházközség ez évben is 50 forintot ajánlott fel.

7) Az 1878/9-iki tanévre kitűzött pályakérdések.

I. Kecskemét város községtanácsa által alapított „Széchenyi díj“-ra a következő értekezés tüzetett ki:

„A kereszténység megalapítása Magyarorszában és hatása.“

A kijelent határidőre 1 értekezés adatott be, melynek bírálói Hornyik János városi főjegyző, Kovács József kir. törvényszéki bíró, Tóth István városi tanácsos és Kövessy Kálmán tanár urak valának; a beérkezett mű jutalmul a Széchenyi díjt, 30 o. é. forintot nyerte; szerzője: Váczi János VIII. oszt. tanuló.

II. A kaszinói díjra kitűzetett egy magyar történelmi beszély „Borics életéből“ czímmel.

Beérkezett 7 dolgozat; e 7 dolgozatot Dömötör Sándor m. kir. közjegyző, Gyenes István árvaszéki ülnök, Kovács István telekkönyvvezető, Réti Márton tanár urak bírálták. — E hét dolgozathból 3 jutalomra, és 2 dicséretre érdemesítettett.

A kaszinói díjat vagyis 20 o. é. forintot Kecskeméti Sándor VIII. oszt. tanuló nyerte el.

A második díj Kovács József kir. törvényszéki bíró úr 1 db. aranya Nyáry József k. r. n. p. VIII. oszt. tanuló dolgozatának íteltetett oda.

A harmadik, Wohradnik Károly k. r. n. p. VII. oszt. tanuló dolgozatát Dr. Tassy Pál jogakadémiai tanár úr 1 db. aranyával jutalmazá a bizottság.

Dicséretre méltattatott Szarvasi Zoltán és Nyilas Lajos, III. oszt. tanuló, Virágh Rajner sz. f. r. n. p. VIII. oszt. tanuló dolgozata.

III. Néhai Zsiga Alajos k. r. tanár által alapított u. n. „Zsiga-díj“-ra a következő erkölcsstani pályakérdés tüzetett ki: „Ellensége-e a kereszténység a haladásnak, miként ezt úton-útfélen mondogatni halljuk.“

Beérkezett 5 e nemű dolgozat; e dolgozatokat Bogoss Endre kir. törvényszéki bíró, Dr. Kocsis József, Balázsi József tanár és Nagy Alajos tanár urak bírálták.

A beérkezett dolgozatok közül 3 jutalomra, 2 pedig dicséretre érdemesítettett a bíráló választmány által.

Az első jutalomra, a Zsiga-díj ez évi takarékpénztári kamatjára kiegészítve Dömötör Sándor m. kir. közjegyző úr 1 db. ezüst forintjával 25 frtig, Ehling Károly k. r. n. p. VIII. oszt. tanuló dolgozata íteltetett.

Wohradnik Károly k. r. n. p. VII. oszt. tanuló dolgozata Dr. Csósz Imre kegyesrendi áldozár és főgymnasiumi igazgató úr 1 db. aranyával s

Varju János k. r. n. p. VII. oszt. tanuló műve Gyenes István árvaszéki ülnök úr 1 db. aranyával jutalmaztatott.

Dicséretet érdemelt Virágh Rajner sz. f. r. n. p. VIII. oszt. tanuló, és Csajtai Ferencz k. r. n. p. VII. oszt. tanuló műve.

IV. Költői dolgozatul kitűzetett egy „Román cz, melynek tárgya egy atya, ki háborúba szólittatik — vig kifejlettel.“

A beérkezett 6 költemény bírálói: Bagi László ügyvéd, Fekete István ügyvéd, Cserei József tanár és Keszthelyi Endre tanár urak voltak.

A költemények közül kettő jutalomra, kettő pedig dicséretre méltattott.

Az első jutalmat Machleid Alajos gyógyszerész úr 2 db. aranyát Nyáry József k. r. n. p. VIII. oszt. tanuló nyerte.

A második, Bogoss Endre kir. törvényszéki bíró úr 1 db. arany jutalmát Nyáry József k. r. n. p. VIII. oszt. tanulónak ítélte oda a bíráló bizottság.

Dicséretre Vohradnik Károly k. r. n. p. VII. oszt. tanuló, és Varju János k. r. n. p. VII. oszt. tanuló költeményei érdemesítették.

V. Szépészeti fejtegetésül Arany Jánosnak „Tetemre hívás“ czimű költeményének széptani méltatása tűzetett ki.

A beérkezett 3 pályamű bírálói: Horváth Béla kir. alügyész s Kovács József járásbíró, Dr. Tassy Pál jogakadémiai tanár, Cserei József tanár és Keszthelyi Endre tanár urak voltak.

Mind a 3 pályamű jutalomra érdemesítettetett, és pedig:

Váci János VIII. oszt. tanuló műve Horváth Döme kir. ítélő-táblai tanácselnök és Horváth Cyrill kegyesrendi kormánysegéd urak által felajánlott 2 db. arannyal.

Nyáry József k. r. n. p. VIII. oszt. tanuló műve ugyancsak 2 db. arannyal, melyeket e czélra Fekete István ügyvéd és Banó József kir. telek-könyvi igtató urak felajánlottak.

Kecskeméti Sándor VIII. oszt. tanuló dolgozata Tóth László nyomdász úr 1 db. aranyával jutalmaztatott.

VI. Kada Elek országgyűlési képviselő úr 1 db. aranyat ajánlott fel ily czimű neveléstani értekezésre:

„A nevelő elméjének ismernie, szívének éreznie, tettének mutatnia kell, mit szája mond.“

Csak 1 értekezés adatott be, mely, mivel mind irány, mind a kitűzött tétel alapos megfejtése tekintetében megüté a mértéket, a bírálók, u. m. Bogoss Endre kir. törvényszéki bíró, Dr. Kocsis József, Balácsi József tanár és Nagy Alajos tanár urak Ehling Károly k. r. n. p. VIII. oszt. tanuló, mint e mű szerzőjének ítelték oda a jutalmat.

VII. Természettani értekezésül a következő pályakérdés tűzetett ki:

„A hó nagy szerepe úgy a természetben, mint a gyakorlati életben.“

A kitűzött időre 2 e nemű értekezés adatott be, bírálók: Szegedi György városi alkapitány, Polák Ede főgymnasiumi igazgató és Feld Vilmos tanár urak valának.

A két pályamű közül 1 jutalomra, 1 pedig dicséretre érdemesített.

Jutalomra, vagyis Dömötör Sándor m. kir. közjegyző és Szegedi György városi alkapitány urak által felajánlott 2 db. aranyra Madár Imre k. r. n. p. VIII. oszt. tanuló értekezése érdemesített.

Dicséretet Vohradnik Károly k. r. p. n. VII. oszt. tanuló értekezése nyert.

Szarvasi Zoltán és Nyilas Lajos III. oszt. tanulók dicséretet nyert pályamunkáját utólagosan jutalmazták Kada Elek országgyűlési képviselő és Dömötör Sándor kir. közjegyző urak s három névtelen jötevő négy-négy darab ezüstforinttal.

8) Segély- és ösztöndíjak.

Örökemlékü gr. Koháry István s más nemeskeblű ifjúságbarátok bőkezősége által örökitett alapítványok kamatjaiból 22 szegényebb sorsú szorgalmas és jóviseletű tanuló kapott segélyt.

A tanév elején ugyanezen alapítványok kamatjaiból 97 forint 61 kr. értékű tankönyvek osztattak ki a szegényebb tanulók közt.

Mária Terézia-féle évi 120 forintos ösztöndíjban részesülnek Szent-Gály Gyula, Baksai József 6. és Szilaj Mihály 7. oszt. tanulók. Simonides István 5. oszt. tanuló a jövedék-bírság alapjából kap évenként 150 forintot, Trischák Ödön 6. oszt. tanuló pedig horvát-szlavon állami ösztöndíjt, 200 forintot.

Ő nagyméltósága Peitler Antal váci püspök úr 50 frtos ösztöndíját S. Tóth Gábor 2. oszt. tanuló élvezi.

Bold. eml. Hoffmann János prépost, kecskeméti lelkész ösztöndíjának (24 frt.) részese jelenleg Gömöry Sándor 7. oszt. tanuló.

Fektor József prépost, volt kecskeméti lelkész által alapított ösztöndíjban (24 frt.) részesül Kovács János 6. oszt. tanuló.

Mgs. Horváth Döme úr ösztöndíját (20 forintot) Wiszt József 7. oszt. tanuló kapta.

Bold. eml. Major János alapítványának (40 frt.) kamatja (2 frt.) Oláh Sándor 5,

Ipacs Szabó Imre és H. Kovács Anna által alapított ösztöndíj (10 frt.) pedig Firtling Sándor 2. oszt. tanulónak adatott.

Ngs. és főt. Bogyó Pál apát, esperes és plébános úr szívességéből Ujvári Gergely kecskeméti születésű 6. oszt. jeles tanuló 1 db. arannyal, Nyilas Lajos 3. oszt. tanuló pedig 1 db. ezüst forinttal jutalmaztattak.

Tek. S. Kovács József kir. járásbíró úr által megajánlott 20 forintból öt-öt forintot kaptak: Kruch Jakab 3. oszt. német születésű tanuló a magyar, Regdon Károly 5. oszt. tanuló a latin, Nagy László 6. oszt. tanuló a görög nyelvben s Ujvári Gergely 6. oszt. tanuló a mennyiségtanban tett jeles előmenetelért.

Főt. Dr. Csósz Imre kegyes tanítórendi áldozár s nyitrai főgymnasiunai igazgató úr tallérja Szarvasi Zoltán 3. oszt. jeles tanulónak adatott.

Tek. Hornyik János városi főjegyző úr 5 forintja Acsay Antal 6. oszt. tanulónak a földrajzban és történelemben,

Tek. Horváth Béla úr 5 forintja Szarvasi Zoltán 3. oszt. tanulónak a gyorsírásban,

Tek. Kovács István telekkönyvvezető úr 5 forintja Bajtai Ferencz 1. oszt. tanulónak a természetrajzban,

Tek. Dömötör Sándor kir. közjegyző úr két-két ezüst forintja Szarvasi Zoltán 3. oszt. tanulónak a zenében, és Tóth Kálmán 1. oszt. tanulónak az énekben,

Kabók Imre illeték-szabási fogalmazó úr két ezüst forintja Zirkelbach Imre 4. oszt. tanulónak a rajzban jeles előmeneteléért íteltetett oda.

Egy névtelen jótévedő részéről ernyedetlen szorgalmukért egy-egy ezüst forinttal jutalmaztattak Firtling Sándor és Kovács József 2. oszt. tanulók.

A nagyérdemű Nőegylet szivességéből Beke József, I. oszt. jó magaviseletű és szorgalmas tanuló jutalmaztatott egy darab arannyal.

A „Fischmann rabbi óhává-tórá“ n. érd. egylete által följánlott 5 o. ért. forint Kecskeméti Lipót IV. oszt. jeles tanulónak adatott ki.

T. Gallia Emma úrnő szivességéből csinosan bekötött jutalom-könyveket kaptak: Scherer István k. r. n. p. VII. oszt. tanuló Vörösmarty műveit az énekben, Battlay János V. oszt. tanuló Kisfaludi Károly verseit a szavaltban tett előmenetelért; Kőváry László VII. oszt. tanuló Petőfi költeményeit, Kecskeméti Emil III. oszt. tanuló Rüstig Zsigmond Uj Robinson című művét jó viseletök és jeles előmenetelökért.

Egy névtelen jótévedő részéről mint jó viseletű és szorgalmas tanulók diszkötésű könyvekkel jutalmaztattak: Hajagos Béla VIII. oszt. tanuló az olcsó-könyvtárból tizennyolcz kötetkével. Váci János Eötvös József „Karthausi“-jával. Vohradnik Károly k. r. n. p. 7. oszt. tanuló Katona „Bánkban“-jával.

Feld Vilmos gymn. tanár Virágh Rajner sz. Fer. rendi növendékpapot VIII. oszt. tanulót Zádori „Jézus szive ajtatosságának története, mivolta, hittani alapja.“ Sz.-Ágoston „Vallomások és elmékedések“ című műveivel jutalmazá meg.

Hálás köszönet a hazai nevelés- és oktatásügy nemeskeblű barátainak!

II.

Tananyag, tankönyvek és tanárok.

KÖTELEZETT TANTARGYAK.

Első osztály.

Osztályfőnök: Tóth Pál.

- Hittan**, het. 2 óra. — A hit, parancsok, ker. igazság, szentségek, szentelmények és ima. — Kézikönyv: „Közép katekizmus kath. tanulók számára.“ — Eger, 1861. — Tanár: Keszthelyi Endre.
- Magyar nyelv**, het. 6 óra. — Egyszerű mondat s mondatrészek; fő- és mellékmondat megkülönböztetése. Mondattani alapon a teljes alaktan, tekintettel a hangtani módosulásokra. A szóképzés gyakorlatilag szócsoportok egybeállításával. — K. k. Szvorényi József „Kisebb magyar nyelvtana.“ I. r. Pest, 1868. és „Olvasmányok“ ugyanattól. Pest, 1855. I. köt. — Tanár: Cserei József.
- Latin nyelv**, het. 6 óra. — Az alaktanból a nevek, igék, névmások szabályos alakjai, azok begyakorlása megfelelő példák alapján; számnevek és előljárók; a szükséges szók emlézése. Hetenkint egy iskolai gyakorlat otthoni letisztázással. — K. k. Szepesi Imre s Budavári József „Elemi latin nyelvtana.“ I. r. Budapest, 1874, 1878. — Tanár: Tóth Pál.
- Földrajz**, het. 2 óra. — A mértani és természettani földrajz főpontjai s az általános földrajzi fogalmak magyarázata; a tengerek és az öt földrésznek általános és összehasonlító leírása; végre az általános népisme rövid és jellemző vonásokban; ezután Magyarország földrajza. K. k. „A magyar állam földirata.“ Irta Visontay János. Pest, 1870. — Tanár: Feld Vilmos.
- Mennyiségtan**, het. 4 óra. — Számтан: A tizedes számrendszer, az alsóbbfokú négy művelet nevezetlen és nevezett számokkal, különös tekintettel a nagyobb számokkal való műveletek begyakorlására; a közéletben leggyakrabban előforduló mértékek és pénznemek megismertetése és begyakorlása; a számok osztékonysága, a közönséges törtekkel való négy alsó művelet, kiváló tekintettel a fejszámolásra; a kettős tétel és metamértékek. K. k. Dr. Lutter Nándor „A mennyiségtan elemei.“ I. r. Pest, 1875. — Tanár: Kopcsányi Jakab.
- Természetráajz**, het. 2 óra. — Állattan. — K. k. „A természetráajz elemei.“ Dr. Pokorny Alajostól, Dr. Dékány Ráfael átdolgozása után. Pest, 1872. — Tanár: Feld Vilmos.

- Rajzoló mértan**, het. 3 óra. — Síkmértani elemek, pontok, vonalok és szögek fekvési és mérési viszonyai; a legfontosabb síkidomok tulajdonságai és átalakítása u. m. három-, négy- és sokszögé, különösen a szabályosaké és a köré; az idomok összeillősége, aránya, hasonlósága és terület meghatározása. — A kerület és néhány más fontosabb görbe vonal; a mértani ékitményi rajzolás elemei rendszeresen haladó táblarajzok után, előbb rajzeszközökkel, utóbb szabad kézzel. — Tanár: Feld Vilmos.
- Szépírás**, het. 1 óra. — Tanár: Réti Márton.

Második osztály.

Osztályfőnök: Kopcsányi Jakab.

- Hittan**, het. 2 óra. — A ker. kath. anyaszentegyház szertartásainak értelmezése. — K. k. „A ker. kath. anyaszentegyház szokásai és szertartásai.“ Kiadja a sz. István társulat. Pest, 1866. — Tanár: Keszthelyi Endre.
- Magyar nyelv**, het. 3 óra. — A mondatban tüzetes tárgyalása, különösen a szókötés, az igetan és szóalkotás. Két hetenkint egy iskolai írásbeli feladvány, kijavítás után otthoni letisztázással. — K. k. mint az I. oszt. — „Olvasmányok“ 2. kötet. — Tanár: Kopcsányi Jakab.
- Latin nyelv**, het. 6 óra. — A szabályos alaktan ismétlése mellett az alaktannak teljes befejezése; megfelelő latin és magyar példák fordítása. A szükséges szavak s néhány mese emlézése. — Minden héten egy iskolai írásbeli gyakorlat otthoni letisztázással. — K. k. Szepesi Imre után Budavári József által átdolgozott „Latin alaktan“ II. r. Budapest, 1877. — Tanár: Kopcsányi Jakab.
- Német nyelv**, het. 2 óra. — A névelő, főnév, melléknév, névmás, számnév és a segédigék hajlítása; havonként 1 írásbeli gyakorlat. — K. k. Toeppler Szemák által javított német nyelvtana. Budapest, 1877. — Tanár: Cserei József.
- Földrajz**, het. 2 óra. — Ausztria bővebb leírása, ezután Európa egyéb országainak földrajza. — K. k. Visontay J. „Egyetemes földirat.“ I. r. Pest, 1872. — Tanár: Kövessy Kálmán.
- Mennyiségtan**, het. 4 óra. — Számtan: A törtszámok tanának ismétlése. Tizedes törtek. Olasz gyakorlat. A rövidített szorzás és osztás. Az arányok és aránylatok főbb tulajdonságai. Az egyszerű hármasszabály egész- és törtszámokra alkalmazva. Százalék számítás. — K. k. mint az I. osztályban.
- Mértan**: Síktan. A négyzetek, egyenközények, háromszögek, sokszögek területszámítása. Az idomok alakításának egyszerűbb esetei. A háromszögek alakjának meghatározása. A körre vonatkozó szerkesz-

tések. A kör kerület- és terület-számítása. — K. k. mint az I. osztályban I. és II. rész. — Tanár: Kövessy K.

Természetrajz, het. 2 óra. — Az évfolyam téli szakában: Asványtan, a nyáriban: Növénytan. — K. k. mint az I. oszt. II. és III. rész. — Tanár: Feld Vilmos.

Rajz, het. 4 óra. — Mértani rajz hetenkinti 2 órában. Szerkesztés körzővel és vonalzóval párhuzamosan a síkmértan előadásával. — Szabadkézi rajz, hetenkint 2 órában: korrajzok az emberi fej egyes részeitől kezdve. Tanár: Kövessy K.

Szépírás, hetenkint 1 órában. — Tanár: Réti Márton.

Harmadik osztály.

Osztályfőnök: Lauch János.

Hittan, het. 2 óra. — Az ó-szövetség története megfelelő földrajzzal és erkölcsi tanulságokkal. — K. k. „Bibliai történetek.“ Róder után. Pest, 1864. — Tanár: Keszthelyi Endre.

Magyar nyelv, het. 3 óra. — Szóképzés. Mondatkötés. Az irály főbb szabályainak ismertetése. A mindennapi életben előforduló legszükségesebb ügyiratok, egyszerű elbeszélések és leírások készítése. Értelmes olvasás, előadás, szavalás és helyesírás. — Írásbeli gyakorlatok mint a II. oszt. K. k. Szvorényi J. „Kisebb magyar nyelvtan.“ II. r. Pest, 1868. és „Olvasmányok“ 3. köt. — Tanár: Tóth Pál.

Latin nyelv, het. 5 óra. — A mondatтанból esettan, hozzáértve a megfelelő latin és magyar mondatok fordítását. Latin olvasásból prózai szemelvények és pedig Cornelius Neposból: Cimon, M. P. Cato és Miltiades. A szükséges szók és elemezett olvasmányi darabok emlézése. Hetenkint egy iskolai gyakorlat. — K. k. Szepesi Imre „Latin mondatтан.“ Pest, 1873. és „Cornelius Nepos“ Ignatius Veress Pestini, 1865. — Tanár: Kopcsányi Jakab.

Német nyelv, het. 2 óra. — Fordítás mondatтанi alapon; gyakorlati módszer szerint a fő-, mellék-, számnév, névmás ismétlése mellett a gyönges s gyakrabban előforduló erős hajtogatású, továbbá a rendhagyó igék s elöljárók ismertetése; szók s kisebb mesék emlézése. — Két hetenkint egy írásbeli iskolai dolgozat. — K. k. mint a II. osztályban és Felsmann J. „Német olvasókönyv.“ Budapest, 1876. — Tanár: Lauch János.

Földrajz, het. 2 óra. — Ázsia, Afrika, Amerika és Ausztrália földrajza. — K. k. Visontay J. „Egyetememes földirat.“ II. r. Pest, 1873. — Tanár: Kövessy Kálmán.

Történelem, het. 2 óra. — A magyarokat megelőzőtt legfőbb események előadása után a magyarok története a vegyes házakból származott királyokig. — K. k. Vaszary K. „Történelem a III. osztály számára.“ Győr, 1869. — Tanár: Réti Márton.

Mennyiségtan, het. 3 óra. — Számítan: Az összetett arányok és aránylatok. Az összetett hármas szabály. Kamatszámítás. Társaság-, elegyítés- és lánczszabály meg a meter-mértékek. — K. k. Dr. Lutter N. „A mennyiségtan elemei.“ III. r. Pest, 1870.

Mértan: Térta. Az egyenes vonalok és síklapok kölcsönös fekvése. A szögletek. A szögletes testek megismertetése, fölület- és térfogat-számítások. — K. k. Mocnik—Szabóky „Mértani nézletta.“ II. r. — Tanár: Végh József.

Természetta, het. 3 óra. — A testek közös tulajdonságai, halmaz állapot. A testeknek leglényegesebb belső különbségei, u. m. az egyszerű testek, savak, aljak és a sók fogalma, a mennyiben arra a villamtannál szükség van. Hőta. Légköri csapadékok; delejesség; villamosság megfelelő kísérletekkel. — K. k. „Természetta algymnasiumok számára.“ Pisko J. L. magyarítá Kühn Rajmund. Pest, 1877. — Tanár: Lauch János.

Rajz, het. 4 óra. — Mértani rajz, összhangzatban a mértani alaktan tanításával, hetenkint 2 órában. — Szabadkézi rajz, hetenkint 2 órában. Az emberi fej-rajzolásnak folytatása. Az árnyékolás kezdete minták után. Ékítmények rajzolása. — Tanár: Pataky Imre.

Negyedik osztály.

Osztályfőnök: Balázsi József.

Hittan, het. 2 óra. — Az új-szövetség története. — K. k. mint a III. osztályban. — Tanár: Keszthelyi Endre.

Magyar nyelv, het. 3 óra. — Az irálytan és ügyiratok folytatása és kiegészítése. Szó- és versmértan főtekintettel a megfelelő olvasmányok taglalatására. — Két hetenkint egy iskolai írásbeli dolgozat otthoni letisztázással. — K. k. Laky D. „Írály- és Költészetta“-a. Budapest, 1878. és Szvorényi „Olvasmányok“ IV. kötet. Pest, 1871. — Tanár: Réti Márton.

Latin nyelv, het. 6 óra. — Mondattanból: határozatlan módú ige, állapotjelzők, hanyattszók, igenevek, idők, módok és kötszók használata, kérdőmondatok, egyenes és egyenetlen beszéd. — Olvasmányok: Jul. Caesar de bello Gallico. Lib. III., a prosodia és metrika előrebocsátásával 16

mese, továbbá „Vulgus amicitias utilitate probat“, „A birvágy“, „Arion“ és „Ceres egy fiút gyíkká változtat.“ — Minden héten egy írásbeli iskolai gyakorlat. — K. k. Szepesi I. „Latin mondattan.“ I. r. Pest, 1873. II. r. átdolgozta Budavári J. Budapest, 1876. Szamosi J. „Tirocinium poëticum.“ Pest, 1874. B. Dinter „C. J. Caesaris Commentarii de B. G.“ Lipsiae, 1869. — Tanár: Balácsi József.

Német nyelv, het. 2 óra. — A fordítás-gyakorlatok folytatása valamennyi beszédrész felkarolásával, ide értve a szóképzés, szóvonzat főszabályait s a helyesírási szabályokat. Szók és jelesebb mondások emlézése. — Két hetenkint egy írásbeli iskolai dolgozat. — K. k. mint a III. osztályban. — Tanár: Réti Márton.

Történelem, het. 2 óra. — Magyarország történetéből a vegyes házak s a Habsburg-ház. A világtörténetből minden magyar történeti korszak végén kiemeltettek röviden a legnagyobb fontosságú események, jelesen a történetben fontosabb szerepet játszott nemzetek, országok, néha kormányformáknak, sőt egyes nagyobb dynastiáknak is keletkezése vagy bukása, de élesen körülírt vázlatával azon viszonyoknak, melyek azt előidézték; továbbá nagyobb földrészek fölfedezése, s a legfontosabb találmányok keletkezési ideje és hazája, és pedig mindezek különös tekintettel az évszámokra. — K. k. Vaszary K. „Történelem a IV. oszt. számára.“ Budapest, 1877. — Tanár: Kövessy Kálmán.

Mennyiségtan, het. 3 óra. — Számtan: A betűszámtan elemei. A négy alsóbb fokú művelet egész számokkal. A számok oszthatóságának rövid elmélete. A négy alsóbb fokú művelet törtszámokkal. Elsőfokú egyenletek egy ismeretlennel. Az aránylatok tana és ennek kapcsán a hármas szabály, társaság-lánczszabály megalapítása és ismételt begyakorlása. — K. k. Dr. Lutter N. „Mennyiségtan.“ Pest, 1870.

Mértan: Tér-tan. A gömbölyű testek megismertetése, fölület- és térfogat-számítások. — K. k. Moenik—Szabóky „Mértani nézlettan.“ II. r. Budapest, 1877. — Tanár: Végh kal. József.

Természettan, het. 4 óra. — Az év első felében befejeztetett a természettan, illetőleg tárgyaltattak: a testek egyensúly- és mozgástana, hangtan és láttan kísérletekkel. — K. k. „Természettan algymnasiumok számára.“ Pisko J. L. magyaritá Kühn Rajmund Lajos. Budapest, 1877. — Tanár: Feld Vilmos.

Vegy-tan, het. 4 óra. — A tanév második felében adatottt elő mint külön tanulmány. Nevezetesen: Egyszerű és összetett testek. Vegytörvények. Vegyszámtan. A természetben, vagy a közéletben előforduló érdekesebb anyagoknak tüzetesebb tárgyalása lehetőleg az egyfajú sorok alapján, kísérletekkel felvilágosítva. — Havonkint egy vegyszámtani iskolai

dolgozat. — K. k. Dr. Dékány R. „A vegytan elemei.“ Budapest, 1877. — Tanár: Feld Vilmos.

Rajz, het. 4 óra. — Szabadkézi rajz: nagyobb fejminták, egész emberi alakok, ékítmények. — Tanár: Pataky Imre

Ötödik osztály.

Osztályfőnök: Végh kal. József.

Hittan, het. 1 óra. — A religio és az isteni kinyilatkoztatás szüksége; a keresztény kinyilatkoztatás, az új-szövetség forrásai, Krisztus egyháza. — K. k. „A kath. egély tankönyve.“ Irta Wappler Antal. Pest, 1870. — Tanár: Réti Márton.

Magyar nyelv, het. 3 óra. — Az elbeszélő és leíró prózai és költői műfajok elméleti és gyakorlati ismertetése. — K. k. Laky D. „Irály- és költészettan.“ Pest, 1872. — Szvorényi szemelvényei. Pest, 1868.

Feladványok: A kincsásók. (Példabeszéd.) A fülemüle. (Áttétel.) Egy mese. (Szabad dolgozat.) A költészet és a művészet többi ágai. (Összehasonlítás.) Mátyás király. (Rege.) Csallóköz. (Monda.) Zsugori uram. (Széptani elemzés.) Karácson est. (Szórajz.) Ki mint vet, úgy arat. (Elbeszélés.) Az igazi és ál barát. (Jellemrajz.) V. László. (Széptani méltatás.) Cserhalom. (Részekre osztás.) Buda halála. (Tartalom kivonat.) Az ó- és új-kori hősköltészet. (Párhuzam.) A hősköltemény és regény. (Megkülönböztetés.) Hogyan kell haszonnal regényt olvasni. (Értekezés.) Elbeszélő költészetünk rövid története. (Költészettörténeti.) — Tanár: Keszthelyi Endre.

Latin nyelv, het. 6 óra. — Mondattani ismétlések s irálytani szóbeli gyakorlatok mellett, olvastattak: Ciceróból Cató és Laelius. Ovidius Metamorphosisei I. könyvéből: Quatuor mundi aetates. Deucalion et Pyrrha. — Hetenkint egy írásbeli gyakorlat. — K. k. Szepesi Imre „Latin mondattan.“ Pest, 1872. Cicero „Cato et Laelius.“ Lipsiae 1870. Reinholdus Klotz. — „P. Ovidii Nasonis carmina selecta.“ Vindobonae 1857. Grysar. — Tanár: Végh kal. József.

Görög nyelv, het. 5 óra. — Hangtan, név-alaktan, ige-alaktan, tiszta jellegű igék. — Két hetenkint egy írásbeli gyakorlat. — K. k. Szepesi „Elemi hellen nyelvtan.“ Buda, 1860. — Tanár: Tóth Pál.

Német nyelv, het. 2 óra. — Magyar mondattani ismeretekre alapított mondatalkotás, nyelv- és mondattani elemzés, rövid, főleg prózai műdarabok betanulása és szavalása. Két hetenkint egy írásbeli iskolai dolgozat. — K. k. Toepler Th. E. „Német grammatika.“ Pest, 1870. — I. Mozart

„Deutsches Lesebuch“ I. B. Wien, 1868. — Tanár: Réti Márton.

Történelem, het. 3 óra. — Ó-kor, különös tekintettel a görögök és rómaiak politikai, vallási, és műveltségi történelmére megfelelő földrajzzal. — K. k. Somhegyi F. „Egyetemes világtörténet.“ I. r. Pest, 1864. — Tanár: Réti Márton.

Mennyiségtan, het. 4 óra. — Betűszámтан: A négy alapművelet ismétlése után a hatványozás és gyökfejtés, első fokú egyenletek egy és több ismeretlen mennyiséggel.

Mértan: Síkmértan a szabályos sokszögek és a kör-kerület és terület számításáig. — K. k. Dr. Lutter N. „Mennyiségtan.“ I. r. Számtan. II. r. Mértan. Pest, 1876. — Tanár: Végh kal. József.

Természetrajz, het. 3 óra. — Ásvány- és növénytan. — K. k. Mihálka A. „Ásványtan“, ugyanattól „Növénytan.“ Pest, 1865. — Tanár: Feld Vilmos.

Hatodik osztály.

Osztályfőnök: Feld Vilmos.

Hittan, het. 1 óra. — A ker. kath. ágazatos hittan. — K. k. mint az V. osztályban. 2. köt. — Tanár: Réti Márton.

Magyar nyelv, het. 3 óra. — A lantos és tanköltészet műfajainak elméleti és gyakorlati ismertetése. — K. k. Laky D. „Írály- és költészettan.“ Szvovényi szemelvényei. Pest, 1868. — Tanár: Keszthelyi Endre.

Dolgozatok: A tárgyi és alanyi költészetéről. (Megkülönböztetés.) Hymnus. (Széptani méltatás.) A nép és műdalról. (Költészettan.) Mohács. (Széptani fejtegetés.) Őszi dal. (Kísérlet.) Emlékezet. (Széptani taglalás.) Tantársunk halálára. (Elegia kísérlet.) Az epigrammról. (Költészettan.) Parodia. (Kísérlet.) Az ó- és új-kori lyráról. (Összehasonlítás.) Volt tanítványaimhoz. (Elemzés.) Néhány gnóma és xenion. (Szabad dolgozat.) Az idő üdvös felhasználásáról. (Tanpróza.) Lyrai levél barátomhoz. (Kísérlet.) A lantos és tanköltészetéről. (Párhuzam.) Kölcey Paraenesise. (Kivonat.) Tanköltészetünk rövid története. (Költészet-történeti.)

Latin nyelv, het. 5 óra. — Nyelvtani ismétlések s iránytani szóbeli gyakorlatok mellett olvastattak: Livius: I. 40. fej., Sallustius: Jugurtha 26. fej., Virgilius: Aeneis. I. 477. vers. Hetenkint egy írásbeli gyakorlat. K. k. Livius, Weisenborn. Lipsiae, 1877. Em. Hoffmann, „P. Virgillii Mar. Acucid. Epitome.“ Vindobonae, 1863. Sullust. Cr. G. Linker. Vindobonae, 1867. — Tanár: Kutserik Sándor.

Görög nyelv, het. 5 óra. — Ismételtetett az 5-ik osztályban végzett anyag,

- hozzájárult a μ végű és rendhagyó igékkel a teljes alaktan. Olvasmányok: A) rendes igealakokkal, B) vegyes igealakokkal. — Minden két hétben egy írásbeli iskolai gyakorlat. — K. k. mint az 5-ikben, azonfölül Mészáros Nándor olvasó-könyve. Buda, 1873. — Tanár: Cserei József.
- Német nyelv**, het. 2 óra. — Az 5-ikben tanultak folytatása. Elbeszélő és leíró művek olvasása és fejtegetése. — K. k. Toepler-Szemák „Német grammatika.“ Pest, 1876. Felsmann „Deutsches Lesebuch.“ II. Th. Budapest, 1878. Két hetenkint egy írásbeli dolgozat: a) Fordítások és a legközségesebb polgári ügyiratok. b) Prózai és költői művek átalakítása: 1) Die Fliegen im Honig. 2) Der Wolf und der Kranich. 3) Die Mücke und der Löwe. 4) Himmel-blau und Wolken. 5) Der Tanzbär und die wilden Bären. 6) Der Ochs und der Esel. 7) Die Fledermaus. 8) Der Mops und der Mond. 9) Der König und der Landmann. 10) Die belohnte Redlichkeit. — Tanár: Balázi József.
- Történelem**, het. 3 óra. — Közép-kor megfelelő földrajzzal. — K. k. Somhegyi F. „Egyetemes világtörténet.“ II. r. — Tanár: Kövessy Kálmán.
- Menyiségtan**, het. 4 óra. — Betűszámтан: A másodfokú egyenletek. Logarithmusok, meter-mértékek. — K. k. mint az V. oszt.
- Mértan: A síkmértan ismétlése, kiegészítése és befejezése. Síkháromszögтан számos példával. — K. k. mint az V. osztályban. — Tanár: Lauch nep. János.
- Természetráaj**, het. 2 óra. — Állattan. — K. k. Mihálka A., átdolgozta Pap János „Állattan.“ Pest, 1873. — Tanár: Feld Vilmos.
- Vegyтан**, het. 2 óra. — A vegysúly, paránysúly, tömeccsúly, vegyértékesség, a térfogati viszonyok és ezek törvényei kísérletekkel bizonyítva. A különféle vegyképletek és az azokra vonatkozó nézetek. Az elemek és a nevezetesebb vegyek, tekintettel azok vegybontására. — K. k. „A vegyтан alapvonalai.“ Dr. Kruesz K. után átdolgozta Fehér Ipoly. Pest, 1876. — Tanár: Feld Vilmos.

Hetedik osztály.

Osztályfőnök: Cserei József.

- Hittan**, het. 1 óra. — A ker. kath. erkölctan. — K. k. „A ker. kath. religio tankönyve.“ Irta Wappler Antal. 3. köt. Pest, 1870. — Tanár: Réti Márton.
- Magyar nyelv**, het. 3 óra. — A drámának és szónoklatnak elméleti és gyakorlati ismertetése. — K. k. Névy „Az írásművek elmélete.“ Budapest, 1878. és Toldy F. „Irodalomtörténeti olvasókönyv“, Pest, 1878. — Tanár: Nagy Alajos.

Dolgozatok: 1) A tanév kezdetén milyen jelentőségök van a derék tanuló ifjú előtt azon ismeretes szavaknak: „Kezdj buzgón s már sokra menél. Halad, a ki megindult. Mig porban fetreng a tunya, gyáva erő?” 2) Salamon király gondolatai, midőn mindenütt kudarczot vallva végül arra határozza el magát, hogy remete étellel fejezi be hátralevő napjait. (Drámai monolog.) 3) Tüntettessenek fel a tragikum főbb mozzanatai Shakespeare-nek „Lear király” czimű művében. (Széptani elemzés.) 4) A komikai jellem Kisfaludy Károly vigjátékaiban, kiváló tekintettel „Pártütők” czimű művére. (Szépészet-kritikai kísérlet.) 5) Mely okok indíthatnak bennünket az ékesszólástan komoly tanulmányozására? 6) Az ifjú lelkének állapotja, midőn olvassa Kisfaludynak ezen szavait: „Él magyar, áll Buda még! A mult csak példa legyen most, s égve honért bizton nézzen előre szemünk!” (Indulat-gerjesztés.) 7) Seneca következő szavai: „Aliquis vir bonus nobis eligendus est, ac semper ante oculos habendus, ut sic tamquam illo spectante vivamus, et omnia tamquam illo vidente faciamus” — mint irányszabály az öntudatos ifjú lelki szemei előtt. (Mondattárgyalás.) 8) A tudomány gazdaggá, a művészet kellemessé, a vallás boldoggá teszi az ember életét. (Szón. beszéd.) 9) Iskolai tanulmánya végeztével fölmentettnek érezheti-e magát az ifjú az önművelés kötelessége alól? (Megfejtés.)

Latin nyelv, het. 5 óra. — Cicero: Orat. pro Sexto Roscio Amerino. — Virgilius: Aen. II. ének, 546. vers. Minden héten egy írásbeli gyakorlat. — K. k. R. Klotz „M. T. Ciceronis orationes selectae.” Lipsiae, 1860. — E. Hoffmann, „P. Virgilio M. op. Epitome.” Vindobonae, 1860. — Tanár: Kutserik Sándor.

Görög nyelv, het. 4 óra. — Fordítások: Készülődés a háborúra. Felvonulás a király ellen. A kunaxai ütközet. Kyros jelleme. (Xen. Anab.) — Homéros, Ilias II. ének. Minden két hétben egy iskolai dolgozat. — K. k. Schenkl „Chrestomathie aus Xenophon.” Wien, 1860. — Hohegger „Homeri Iliadis Epitome.” Vindobonae, 1857. — Szepesi „Hellen nyelvtan.” Buda, 1860. — Tanár: Cserei József.

Német nyelv, het. 3 óra. — Lantos, tanköltészeti, drámai és prózai művek olvasása és fejtegetése. — Havonkint egy írásbeli dolgozat. — K. k. Toepler Szemák által javított német grammatikája. Pest, 1876. Ponor Thewrewk „Német tan- és olvasókönyv” I. k. Budapest, 1875. — Írásbeli dolgozatok: a) Fordítások. b) Költemény-átalakítások és szabad dolgozatok: 1) „Der Rabe und der Fuchs” v. Hagedorn. (Umänderung.) 2) „A fülemüle” v. Arany in deutscher Proza. 3) „Der Blinde und der Lahme” v. Gellert. (Umänderung.) 4) „Der gelähmte Kranich” v. Kleist. (Umänderung.) 5) „Das Johanniswürmchen” v. Pfeffel. (Umän-

derung.) 6) „Die Grille und die Ameise“ v. Gleim. (Umänderung.) 7) „Die seltsamen Menschen“ v. Lichtwer. (Inhaltsangabe.) 8) „Die Überraschung.“ (Erzählung.) 9) „Der Mai.“ (Beschreibung.) — Tanár: Balácsi József.

Történelem, het. 3 óra. — Új-kor megfelelő földrajzzal. — K. k. Somhegyi F. „Egyetemes világtörténet.“ III. r. — Tanár: Tóth Pál.

Mennyiségtan, het. 4 óra. — Betűszám-tan: Logarithmusi és határozatlan egyenletek. A szám- és mértani haladványok és ezek kapcsán az összetett kamatszámítás, járadék és törlesztési számítások. — K. k. Dr. Lutter Nándortól.

Mértan: Térmértan és gömb-háromszögtan. — K. k. Dr. Lutter Nándortól. — Tanár: Lauch János.

Természettan, het. 4 óra. — A testek általános tulajdonságai. Hőtan. Erőműtan, a rezgő és hullámzó mozgás törvényei és a hangtan, a mennyiségtan és kísérletek alapján. — K. k. „Kísérleti természettan“, írta: Fehér Ipoly. Pest, 1876. — Tanár: Polák Ede.

Nyolczadik osztály.

Osztályfőnök: Kövessy Kálmán.

Hittan, het. 1 óra. — Jézus Krisztus egyházának története. — K. k. Wappler Antal IV. köt. Pest, 1870. — Tanár: Réti Márton.

Magyar nyelv, het. 3 óra. — A magyar nyelv és irodalom történetének vázolata, kapcsolatban a művelődés történetével s tekintettel Magyarország oknyomozó történelmének előadására. — K. k. „A magyar irodalom története“ Környeitől. Pest, 1874. — Írásbeli gyakorlatok:

1) Az irodalom tanulmányozásának fontossága és haszna. (Értekezés.) 2) Sz. István. (Élet- és jellemrajz.) 3) A halotti beszéd története és bece. (Nyelvtörténeti.) 4) „Tiszteld az ősz hajakat.“ (Erkölcselemi ért.) 5) Zrinyi és Zrinyiásza. (Irodalomtörténeti.) 6) A francia iskola hatása irodalmunkra. (Irodalomtörténeti.) 7) Non scholae sed vitae discimus. (Életbölcselemi.) 8) Széchenyi István emlékezete. (Emlékbeszéd.) Tanár: Keszthelyi Endre.

Latin nyelv, het. 5 óra. — Tacitus: Agricola, Annalium lib. I. — Quintilianus: Instit. orat. lib. X, c. I. 93—131. II. III. IV. V. — Horatius: Carmin. I. óda 1. 3. 4. 12. 14. 22. 24. 34. — II. 3. 10. — III. 1. 2. 3. 6. — Sat. I. 1. 3. 6. Epist. ad Pisones. Hetenkint egy írásbeli iskolai gyakorlat otthoni letisztázással. — Tanár: Nagy Alajos.

Görög nyelv, het. 4 óra. — Homer: Ilias IX. ének. — Plato: Socrates vé-

delme 24 fej. Herodot: VIII. k. 40—42, 49—73. fej. Minden két hétben egy iskolai dolgozat. — K. k. Hohegger: Homeri Iliadis Epitome. Vindobonae, 1857. — Dietsch: Herodoti historiarum libri IX. vol. II. Lipsiae, 1872. — V. Horváth: Plato Socrates védelme és Critója. Pest, 1867. — Tanár: Balázsi József.

Német nyelv, het. 2 óra. — Lantos, tanköltészeti és drámai művek olvasása és fejtegetése. Havonkint egy írásbeli dolgozat. — K. k. P. Thewrewk Árpád „Német tan- és olvasókönyv.“ II. k. Pest, 1873. Írásbeli dolgozatok: a) Fordítások. b) Szabad dolgozatok: 1) „Aufmunterung an die Mitschüler beim Eintritt in die achte Klasse.“ 2) „Über das Kartenspiele.“ (Abhandlung.) 3) „Das Alter ist eine schöne Krone.“ (Abhandlung.) 4) „Athen und Sparta.“ (Parallele.) 5) „Der wilde Jäger“ v. Bürger, und „Karacsonyéj“ v. Kisfaludy. (Vergleich.) 6) „Über das Duell.“ (Abhandlung.) 7) „Die wahre Ehre.“ (Dialog.) 8) „Iphigenie in Tauris“ v. Goethe. (Inhaltsangabe.) — Tanár: Balázsi József.

Történelem, het. 4 óra. — Magyarország oknyomozó történelme, tekintettel a műveltségi viszonyok- és kortanra. K. k. Horváth M. „Magyarok története.“ Pest, 1868. Tanár: Kövessy Kálmán.

Mennyiségtan, het. 2 óra. — A képesolástan gyakorlása után a betűszám- tan, a sík- és tér- tan ismételtetnek. K. k. Dr. Lutter N. „Mennyiségtan“ I. r. Szám- tan. II. r. Mértan. Pest, 1866. — Tanár: Lauch János.

Menny. földrajz, het. 2 óra. — A mennyiségtani földrajz alapvonalai. — K. k. Berecz A. Pest, 1870. — Tanár: Lauch János.

Természettan, het. 3 óra. — A láttan, sugárzó hő, delejesség, villamosság és légtünettan a mennyiségtan s a kísérletek alapján. — K. k. Fehér Ipoly „Kísérleti természettan.“ — Tanár: Polák Ede.

Bölcsészettan, het. 2 óra — Gondolkodástan. — K. k. Purgstallertől. Pest, 1865. — Tanár: Nagy Alajos.

Testgyakorlás.

I—VIII. osztályokban, hetenkint 4 órában: egyszerű és összetett tag- járás, ugrási, futási, előkészítő birkozási és társas szabadgyakorlatok.

Rendgyakorlatokból: arc- és oldalsor alakítás, rendek és kettős rendek fejlődése, a sorok kanyarodása, a menetirány és a sor változtatása s néhány műrendgyakorlat. Mindezen gyakorlatok keresztülvitelénél a minden oldalú mozgás és katonai szempont volt irányadó.

A szertornázásnál, melyre a tanóra második fele fordított, a használt szerek valának: Ugró mérceze, himba-kötél, mászó-pózna és kötél, rézs, lábtó, gyűrűhinta, korlát és nyújtó.

III.

A főgymnasium ifjúságának érdemsorozata.

Az érdemsorozatban előforduló rövidítések jelentménye.

G. k. v. = gör. kel. vallású, h. v. = helvét vallású, héb. = héber, k. r. n. p. = kegyesrendi növendékpap, sz. F. r. n. p. = szent-Ferencz-rendi növendékpap, szab. = szabályszerű.

Érdemsorozati jegyek.

A magaviselet jelzésére: jó, szabályszerű, rossz.

A tanulmányi előmenetelre nézve: jeles = 1, jó = 2, elégséges = 3, elégtelen = 4.

A) KÖTELEZETT TANTÁRGYAK.

I. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Magaviselet	Rendes tantárgyak									
		Hittan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Számítan	Rajzoló mértan	Természettajz	Szépírás	Testgyakorlás	Műténék Rendkív. tant.
Bajtai Ferencz	jó	1	1	1	1	1	1	1	1	3	—
Beke József	jó	1	1	1	1	1	1	1	1	3	1
Bernfeld Izsák, héb.	szab.	3	2	3	3	2	3	3	3	3	2
Blau Sándor, héb.	jó	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—
5. Borbély József	szab.	2	3	4	3	3	2	2	3	3	2
Csontos László	szab.	3	4	4	3	4	4	4	2	2	3
Dotisz István	jó	2	2	3	1	2	1	1	2	2	—
Farkas Ambrus	szab.	2	4	4	2	3	4	4	2	3	2
Fekete János, ism.	szab.	2	3	3	2	3	2	2	2	2	—
10. Ferenczi József	szab.	2	1	3	1	2	1	1	2	2	—
Feuermann Gyula, héb.	szab.	2	4	4	4	4	4	3	3	2	2
Fényfi Tihamér, ism.	szab.	2	3	3	3	2	2	2	2	3	2
Friedmann Ferencz, héb.	szab.	1	3	2	2	3	3	3	2	3	—
Gassich László	szab.	2	2	3	2	2	3	2	2	3	—
15. Giertler Lajos, ism.	szab.	3	4	4	3	2	4	3	2	3	2
Golovics Gáspár	szab.	3	4	4	3	4	4	3	3	3	—
Gömöry József	szab.	3	4	4	3	2	4	3	3	3	—
Günsberger Mór, héb.	szab.	1	4	4	2	4	3	3	3	3	2

A tanulók nevei	Magaviselet	Rendes tantárgyak										
		Hittan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Számtan	Rajzoló mértan	Természettan	Szépíráás	Testgyakorlás	Művészet	Rendkív. tant.
Hadzsi Miklós, g. k. v.	szab.	1	3	3	3	3	2	1	2	3	3	2
20. Hajagos Illés	szab.	2	1	2	3	3	2	2	3	3	3	1
Hübner Lajos	jó	2	2	2	1	2	1	1	1	3	3	—
Jäger József.	jó	2	3	3	2	1	2	2	2	2	2	—
Jokhel Antal	szab.	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	—
Kasza Antal.	szab.	3	3	3	2	2	2	3	3	3	3	—
25. Kecskeméti Árpád, héb.	jó	2	1	1	2	1	2	2	1	2	1	2
Kecskeméti Vilmos, héb.	jó	2	1	1	1	1	1	1	2	1	2	—
Kis Pál	szab.	2	3	4	2	3	2	3	3	3	3	—
K. Kis Pál	szab.	3	3	4	3	3	3	3	3	3	3	2
Klebovich Gyula	szab.	3	4	4	4	3	3	4	3	3	2	2
30. Ifj. Kovács Gergely	szab.	3	2	3	2	3	2	2	2	1	2	—
Kovács József	rossz	3	4	4	3	4	3	3	2	3	—	—
Kudela József	szab.	1	2	3	3	1	3	3	1	2	2	2
Likhtenstein Pál	rossz	2	3	3	3	3	2	2	2	1	—	—
Lipóczy Elek, ism.	jó	1	2	3	2	2	3	1	2	3	—	—
35. Lipóczy János, ism.	jó	1	2	3	2	2	2	2	2	3	—	—
Papp György, g. k. v.	szab.	1	2	3	1	3	2	1	2	1	—	—
Rabcsányi Sándor	jó	1	1	2	2	1	1	1	2	1	1	—
Regdon Géza	jó	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	—
Röszler Lajos, héb.	szab.	3	3	4	3	3	3	3	3	3	3	—
40. Sáfrán Antal	szab.	2	3	4	4	3	3	3	3	3	3	—
Schulhof Zsigmond, héb.	jó	3	3	3	3	2	3	2	2	1	—	—
Schwarz Ignác, héb.	jó	1	1	1	3	1	3	1	1	2	2	—
Schweiger Imre, héb.	jó	3	3	3	2	2	3	2	2	2	—	—
Silbiger József, héb.	jó	2	1	1	1	3	3	1	1	3	2	—
45. Steiner Miksa, héb.	jó	1	1	2	1	1	1	1	1	2	2	—
Szabó Antal.	szab.	1	2	3	3	2	3	3	3	3	—	—
Szabó Imre	szab.	1	3	3	2	2	2	2	3	2	—	—
Szarvas Ferencz	szab.	3	4	4	4	4	3	3	2	3	—	—
Szóllósi János	szab.	3	4	4	4	4	4	4	3	2	—	—
50. Thyll Sándor	szab.	2	3	4	2	1	1	1	1	2	—	—
Tóth Kálmán	jó	1	1	2	1	1	2	1	2	2	1	—
Vály Ferencz	szab.	2	3	3	2	3	2	2	2	3	—	—
Weisz Antal	szab.	3	2	3	2	2	2	2	3	2	2	—
Weisz Lipót.	szab.	3	4	4	4	4	4	3	3	3	—	—
55. Wimmer Béla	szab.	2	3	4	3	3	3	3	2	2	—	—
Winter Mihály	szab.	3	4	4	4	3	4	4	3	2	—	—

Kimaradtak : Aszódi Zsigmond, héb.; Kis Ferencz; Jel. Kovács Gergely;
Rosenfeld Mór, héb. ism.; Schindler Károly, héb. ism.; Trifont Béla, ism.

Összesen : 62.

II. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Magaviselet	Rendes tárgyak										
		Hittan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Földrajz	Mennyiségtan	Természettan	Szépíráás	Rajz	Testgyakorlás	Műének
Auspitz Manó, héb.	szab.	2	4	4	2	2	3	2	2	3	1	—
Baranski Gyula	jó	2	1	2	1	1	1	2	2	2	2	1
Barnos Gábor	szab.	2	1	1	2	1	2	2	1	1	1	3
Csáki Mihály	szab.	2	3	3	3	2	4	2	2	2	1	—
5. Csereklyei Géza, helv. v.	szab.	1	2	2	1	1	3	1	1	2	3	1
Czékus Árpád, ism.	jó	3	3	3	3	3	3	3	2	2	2	—
Farkas Antal, ism.	jó	1	1	1	2	1	1	1	1	1	3	—
Fehér Vilmos, héb.	jó	2	1	1	1	1	1	1	2	2	2	—
Firtling Sándor.	jó	1	2	2	2	1	1	1	1	1	1	—
10. Gáll Endre, helv. v.	jó	1	2	1	1	1	2	2	1	3	1	—
Grosz Lajos, héb.	szab.	3	3	3	2	2	3	2	2	3	3	—
Grünblatt Mihály, héb.	jó	1	2	2	2	1	1	3	2	2	1	—
Gyóri János, ism.	szab.	3	3	4	4	2	4	3	2	2	3	—
Hochfelder Márton, héb.	jó	2	2	2	2	2	3	1	1	fm	—	
15. Ivicz Mihály	szab.	2	3	4	3	2	4	2	2	3	3	2
Kecskeméti Adolf, héb.	jó	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	—
Klebovich Sándor	szab.	3	3	3	2	2	4	2	2	3	3	—
Kopcsányi Ignác, ism.	jó	3	2	3	2	2	1	1	2	1	1	—
Kovács József	jó	1	2	2	1	2	1	1	1	1	2	—
20. Laczi János, ism.	jó	2	3	3	3	2	3	2	2	2	fm	—
Mészáros Döme.	szab.	3	3	3	3	4	4	3	2	2	3	—
Nováczki Jenő	jó	1	1	2	1	1	1	1	2	3	3	—
Nyári László.	szab.	1	2	2	2	1	1	1	1	1	2	3
Révay Endre	szab.	3	3	3	3	3	4	2	3	3	1	—
25. Ring József	jó	2	3	3	3	2	2	2	2	2	1	—
Rosenfeld Ármin, héb.	rossz	2	3	3	3	3	2	3	2	1	3	—
Rosenzweig Lajos, héb.	jó	2	2	2	1	1	2	2	1	1	2	1

A tanulók nevei	Magaviselet	Rendes tantárgyak										
		Hittan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Földrajz	Mennyiségtan	Természettan	Szépíráás	Rajz	Testgyakorlás	Rendkív. tant.
Róthbaum Ignác, héb.	szab.	2	1	1	2	1	1	3	2	2	2	—
Sándor Márton, ism.	szab.	2	3	3	3	3	3	1	2	2	3	—
30. Schlosser József	jó	2	2	3	2	3	3	2	2	2	2	—
Steiner Henrik, héb.	jó	1	2	3	1	2	2	2	2	2	2	—
Steiner Jakab, héb.	jó	2	2	3	2	1	4	1	2	2	2	—
Szabó Árpád, ism.	szab.	3	3	3	2	2	1	2	2	2	1	—
Szabó László	szab.	1	3	3	3	3	3	2	2	3	2	2
35. S. Tóth Gábor	jó	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3
Újvári János, ism.	szab.	2	2	3	3	2	2	3	2	1	3	1
Venetianer Lajos, héb.	szab.	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	—
Villiger Gyula, ism.	jó	2	3	3	3	1	2	2	2	2	1	—
Wurm Ignác, héb.	jó	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	—

Beteg: Walther Gábor, héb.

Kimaradtak: Bende István, ism.; Goldmann Leo, héb. ism.; Grünblatt István, héb.; Silbiger Márton, héb. ism.

Összesen: 44.

III. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Magaviselet	Rendes tantárgyak										
		Hittan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Földrajz	Történelem	Mennyiségtan	Természettan	Rajz	Testgyakorlás	Műének
Bakos Pál, ism.	szab.	3	4	4	4	4	3	3	3	3	3	—
Báró Pál, héb.	szab.	3	3	4	2	2	2	2	2	3	2	—
Bogoss Endre	jó	1	2	3	3	1	1	3	2	1	1	1
Erdélyi Gyula	jó	1	2	3	3	3	2	3	3	2	1	2
5. Fehér András	szab.	2	3	3	2	1	2	2	1	2	3	—
Fischmann Adolf, héb.	szab.	1	2	2	1	1	1	2	1	1	2	—
Fridmann Mór, héb.	szab.	1	2	3	1	1	1	2	1	1	—	—
Harkai István	jó	1	3	3	2	1	1	2	1	2	3	2
Holzmann Ferencz	szab.	2	3	3	1	2	2	2	1	2	1	—
10. Kalapos Vilmos	jó	2	3	3	3	1	2	4	3	3	2	—
Kecskeméti Emil, héb.	jó	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	—
Kerekes Gáspár	jó	2	3	3	3	1	2	2	2	1	1	1
Kerekes János	szab.	2	2	3	3	2	2	3	2	1	1	1
Kiss József	szab.	1	3	3	3	1	2	3	3	2	1	2
15. Klebovics László, ism.	jó	3	3	3	3	1	2	3	3	1	1	—
Kovács István	jó	2	4	4	3	3	3	4	3	2	2	—
Kovács Mihály	szab.	2	4	4	3	2	3	4	3	3	3	—
Kruch Jakab	jó	1	2	3	1	1	2	3	2	1	2	—
Kún Gergely	jó	1	3	3	3	3	2	3	3	2	3	3
20. Langó János	szab.	2	2	3	3	2	2	3	3	2	1	2
Mottl Béla	jó	1	2	3	1	2	1	2	1	2	1	1
Nedelykovits Velimér, gör. kel.	jó	1	2	2	1	1	2	1	2	1	1	—
Nyilas Lajos	jó	1	2	3	3	1	2	2	2	1	—	3
Oláh András	szab.	2	3	4	3	2	1	4	3	3	2	2
25. Politzer Gyula, héb.	jó	1	2	2	1	1	1	2	1	2	2	—
Papp György, gör. kel.	jó	1	2	2	1	1	2	1	2	1	—	—
Rimóczy Ferencz	szab.	3	3	3	3	4	3	3	3	2	1	2
Rozsi Sándor	szab.	3	4	3	3	1	2	3	3	2	2	—
Schäfer Sama, héb.	szab.	1	2	3	1	1	1	3	2	3	2	—
30. Stringovits Béla	szab.	2	3	3	2	2	2	3	3	3	2	—
Szarvasy Zoltán	jó	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Varga János	szab.	2	4	4	3	2	2	3	3	2	2	2
Virág Ferencz	szab.	2	3	3	3	2	1	3	3	2	2	2
Villiger Béla	jó	1	3	3	3	2	2	2	1	2	1	—

Kimaradt: Lipóczy László.

Összesen: 35.

IV. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Magaviselet	Rendes tantárgyak										Műfélék	Rendkív. tant.
		Hittan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Történelem	Mennyiségtan	Természettan	Vegytan	Rajz	Testgyakorlás		
Bagi Gyula	szab.	3	2	3	3	2	1	2	3	2	2	—	—
Banó Gergely	szab.	2	2	3	3	2	2	2	3	1	1	—	—
Biró Adám	jó	2	2	3	2	1	1	2	2	1	2	2	2
Blaskovics Lajos, ág. v.	jó	1	2	3	2	2	4	2	3	2	3	—	—
5. Bodri Mihály	jó	2	2	3	3	2	3	2	3	1	2	—	—
Bódogh Ferencz	szab.	2	2	4	3	3	3	3	3	3	3	—	—
Braun Salamon, héb.	szab.	2	2	3	1	2	2	3	2	2	3	—	—
Dobos Antal	jó	1	2	3	3	1	3	3	2	2	2	2	2
Dömötör Dezső	jó	2	1	2	2	1	3	2	1	2	2	—	—
10. Dömötör Zoltán	jó	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	—	—
Geday Sándor	jó	1	1	2	1	1	1	2	2	1	1	—	—
Kecskeméti Lajos, héb.	jó	1	1	2	1	1	2	2	2	3	2	—	—
Kecskeméti Lipót, héb.	jó	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	—	—
Kolbusz József	jó	3	2	3	1	2	3	3	3	1	1	—	—
15. Kovács Béla	jó	1	2	3	3	1	2	2	2	3	2	1	1
Kovács István	szab.	2	1	2	3	1	2	2	2	2	1	—	—
Lakatos Ferencz	jó	2	2	2	2	1	3	3	3	3	2	—	—
Nagy Gáspár	szab.	2	2	4	2	2	4	3	3	1	1	—	—
Pataki Antal	jó	1	2	3	2	2	3	2	2	2	3	—	—
20. Reiner Vilmos, héb.	jó	1	1	3	2	1	2	3	2	3	2	—	—
Révay László	szab.	2	1	2	2	1	2	2	1	1	1	—	—
Schwarz Vilmos, héb.	jó	1	1	2	1	1	2	2	2	2	2	—	—
Sekulesz Adolf, héb.	jó	1	1	3	1	1	2	3	2	1	3	—	—
Spieler Jenő, héb.	jó	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3	—	—
25. id. Szabó László	szab.	3	1	3	2	2	4	3	3	3	2	—	—
ifj. Szabó László	szab.	1	1	2	1	1	1	1	1	2	2	2	2
Szarka Jenő	szab.	2	2	3	3	2	2	2	2	3	3	—	—
Tóth Mátyás	jó	2	2	3	3	2	2	2	2	3	2	—	—
Varga Pál	jó	2	2	3	3	1	3	2	3	2	3	—	—
30. Zirkelbach Imre	jó	2	1	2	1	2	2	2	2	1	1	—	—
Zsivkovics Antal	szab.	3	2	3	3	2	4	3	2	3	2	—	—

Összesen : 3L

V. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Magaviselet	Rendes tárgyak											
		Hittan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Német nyelv	Földrajz s történelem	Természettan	Mennyiségtan	Testgyakorlás	Rajz	Művészet	Rendkir. tan.
Ádám József	jó	1	3	3	3	3	2	2	3	2	—	—	
Baksay József	jó	1	1	1	1	2	1	1	1	1	—	—	
Baksay Károly	jó	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	—	
Barakkó Miklós	jó	1	2	3	3	2	1	2	2	3	—	—	
5. Battlay János	jó	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	
Bogyó István	szab.	1	2	3	3	3	1	3	2	2	1	—	
Brett Gusztáv, héb.	jó	1	3	2	3	1	2	2	2	2	—	—	
Csabay Antal	jó	1	2	2	2	2	1	2	2	3	—	—	
Fülek Lajos	jó	1	2	2	2	1	1	1	1	1	—	—	
10. Horváth József	szab.	2	3	3	3	3	3	2	1	3	—	—	
Király Gáspár	jó	1	2	2	2	2	1	1	2	2	—	—	
Kloncsiák János	jó	1	3	3	3	2	2	2	3	3	—	—	
id. Lusztig Mihály, héb.	jó	1	2	2	2	1	1	1	2	2	—	—	
ifj. Lusztig Mihály, héb.	jó	1	1	1	1	1	1	1	1	3	—	—	
15. Michelsz Mátyás	jó	2	2	3	3	1	2	2	3	1	—	—	
Oláh Sándor	jó	1	1	2	1	1	1	1	2	2	1	—	
Regdon Károly	jó	1	1	1	1	1	1	1	1	2	—	—	
Silbiger Hermann, héb.	szab.	2	3	4	4	2	3	2	4	3	2	—	
Simonidesz István, ösztöndij.	jó	1	2	2	1	2	1	1	2	2	—	1	
20. Steiner Sámuel, héb.	jó	1	2	2	3	1	1	2	3	2	—	—	
Steiner Viktor, héb.	jó	3	2	1	2	1	1	2	2	3	—	—	
Szonderlich József	jó	1	3	3	3	2	1	2	3	3	—	—	
Ugrik Géza, ág. v.	szab.	2	3	4	4	2	2	3	4	1	2	—	
Valigurszky Antal	jó	1	2	3	3	2	1	2	2	2	2	2	
25. Varga József	jó	1	2	2	3	3	1	1	2	1	—	—	
Vágó Károly	jó	1	1	2	3	2	1	1	2	2	—	—	
Zámbó György	jó	1	2	3	3	3	1	2	3	2	2	—	

Kimaradtak: Gál Sándor. Ivicz Imre. Keserű Imre.

Összesen : 30.

VI. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Magaviselet	Rendes tantárgyak											
		Vallás tan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Német nyelv	Földrajz történelem	Természettan	Mennyiség tan	Vegytan	Testgyakorlás	Rajz	Művészet
Acsai Antal	jó	1	1	1	1	2	1	1	2	1	3	—	1
Baksai József, ösztöndij.	jó	1	2	1	1	1	1	1	2	1	1	1	—
Birta Mihály	jó	2	3	3	3	1	1	1	3	2	1	—	—
Bruch József	jó	1	3	3	3	1	1	2	3	2	3	—	—
5. Essösi Gyula	jó	1	2	2	2	3	1	2	3	2	1	—	1
Fekete Ignác, héb.	jó	1	2	2	2	1	1	1	3	1	3	—	—
Hajagos Károly	szab.	2	2	3	4	3	2	2	3	3	2	—	—
Haulik Károly	jó	1	2	2	3	3	2	2	3	2	2	—	—
Hevessi Sándor	jó	1	2	2	2	2	2	1	3	1	2	—	—
10. Horváth István, h. v.	jó	1	2	2	1	2	1	1	2	1	3	2	—
Kecskeméti Zsigmond, héb.	jó	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	—
Klauber Salamon, héb.	szab.	1	1	2	2	1	2	2	2	2	3	—	—
Kovács János	szab.	1	2	3	2	3	1	2	2	2	2	—	—
Kövessy Ödön	jó	1	2	1	2	2	1	1	3	1	2	—	1
15. Kutassy József	jó	1	3	2	2	2	2	2	3	2	2	—	—
Miklósi Sándor	jó	1	1	2	1	2	1	2	2	1	1	—	1
Mráz József	jó	2	2	3	3	3	1	2	4	3	2	1	—
Nagy László	jó	1	2	1	1	1	1	1	2	1	1	—	—
Rózsa Antal	szab.	1	3	3	3	3	2	3	4	2	2	—	—
20. Schlésinger Adolf, héb.	szab.	1	2	1	1	1	1	1	1	1	3	1	—
Schwarz Lipót, héb.	jó	2	3	2	2	1	1	2	4	2	1	—	—
Százdi István	jó	2	2	2	2	3	2	2	4	2	1	—	—
Szent-Gály Gyula, ösztöndij.	jó	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	—
Szeretin Gyula	jó	1	2	1	1	1	1	1	2	1	2	—	—
25. Trischák Gyula, ösztöndij.	jó	1	3	1	1	1	2	2	3	2	3	—	—
Türk Marczel, héb.	jó	1	2	1	1	1	1	1	3	1	3	—	—
Ujvári Gergely	jó	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3	—	—
Zámbó Dezső	jó	1	2	2	2	3	1	2	2	1	2	1	—

Kimaradtak: Kerekes Gyula, Schönwald Károly, héb.

Meghalt: Augusztin Béla.

Összesen: 31.

VII. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Magaviselet	Rendes tantárgyak											
		Hittan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Német nyelv	Földrajz és tört.	Mennyiségtan	Természettan	Testgyakorlás	Rajz	Művészet	Rendkív. tant.
Barta György	szab.	2	3	3	3	3	3	3	2	3	—	2	
Binder Richard, k. r. n. p.	jó	1	1	2	1	1	2	2	1	—	2	—	
Csajtay Ferencz, k. r. n. p.	jó	1	1	2	1	1	1	1	1	—	1	1	
Fech János, k. r. n. p.	jó	1	2	2	1	1	1	2	1	—	1	1	
5. Fekete Ipoly, k. r. n. p.	jó	1	2	1	1	1	2	3	1	—	2	1	
Földessy János, k. r. n. p.	jó	1	2	2	1	1	1	3	1	—	2	1	
Gyenes Imre	szab.	1	3	2	2	2	2	3	1	2	—	—	
Hénap Tamás, k. r. n. p.	jó	1	2	2	1	1	1	2	1	—	1	1	
Kovács Endre, k. r. n. p.	jó	1	2	2	1	2	2	3	1	—	1	1	
10. Kovacsik József, k. r. n. p.	jó	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1	1	
Kóvári László, héb.	jó	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1	—	
Kroll Rudolf, k. r. n. p.	jó	1	2	2	1	1	1	2	1	—	1	1	
Mészáros Ferencz	szab.	2	3	3	3	3	2	4	2	—	—	—	
Scherer István, k. r. n. p.	jó	1	1	2	1	1	1	1	1	—	1	1	
15. Steiner Gusztáv, héb.	szab.	1	1	2	1	1	1	2	1	1	2	—	
Szabó Ernő, k. r. n. p.	jó	1	1	2	1	1	1	3	1	—	2	—	
Szekeres Antal, ism.	szab.	2	3	3	3	3	3	3	2	1	—	—	
Szerelemhegyi Károly	szab.	1	1	2	2	2	2	2	1	1	—	—	
Szilay Mihály, ösztöndíjas	szab.	1	1	2	1	1	1	1	1	1	—	—	
20. Varjú János, k. r. n. p.	jó	1	1	2	1	1	1	1	1	—	1	1	
Vohradnik Károly, k. r. n. p.	jó	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1	1	
Wiszt József	szab.	1	1	3	1	2	1	2	1	1	—	—	

Magántanulásra tértek: Biró Gáspár, Biró Máttyás.

Beteg: Gömörý Sándor.

Kimaradt: Szvaratkó Sándor.

Összesen: 26.

VIII. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Magaviselet	Rendes tantárgyak													
		Hittan	Magy. ny. éirodal.	Latin nyelv	Görög nyelv	Német nyelv	Menny. földrajz.	Történelem	Mennyiségtan	Természettan	Bölcsezet	Testgyakorlat	Rajz	Műének	Rendkív. tant.
Bencsik Antal	jó	2	3	3	3	3	2	2	3	2	2	1	—	1	
Ehling Károly, k. r. n. p. .	jó	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	—	1	1	
Erdélyi Ferencz	jó	2	2	3	3	3	3	2	3	2	2	1	—	1	
Fekete Kálmán	szab.	1	3	3	3	3	3	2	4	3	2	—	—	—	
5. Fodor Antal	szab.	2	2	3	2	1	2	2	3	1	2	fm	—	—	
Foltin János	jó	2	3	3	3	3	2	2	3	2	2	1	—	1	
Fornberg József, k. r. n. p. .	jó	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	—	1	1	
Fritz József, k. r. n. p. .	jó	1	2	2	1	1	2	1	3	1	1	—	1	1	
Hajagos Béla	jó	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	fm	1	—	
10. Kecskeméti Sándor, héb. .	jó	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	
Kulhanek Albin, k. r. n. p.	jó	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1	1	
Laczkó Agoston, k. r. n. p.	jó	1	2	1	1	1	2	1	2	1	1	—	1	—	
Madár Imre, k. r. n. p. .	jó	1	1	2	2	2	1	1	1	1	1	—	1	—	
Makay József	szab.	2	4	3	3	3	3	4	4	3	2	—	—	1	
15. Nyáry József, k. r. n. p. .	jó	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1	1	
Ottó Sándor	jó	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Papp János, k. r. n. p. .	jó	1	2	1	1	1	1	2	2	1	1	—	1	1	
Ruszel Károly, k. r. n. p.	jó	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1	1	
Seres László	szab.	2	4	3	3	3	3	3	4	3	2	—	—	1	
20. Szabó József, k. r. n. p. .	jó	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	—	1	1	
Szabó János	jó	2	3	3	3	3	2	2	3	2	2	1	—	1	
Sztrizsenyecz Kár. k. r. n. p.	jó	1	1	1	1	1	1	2	2	1	1	—	1	1	
Váczy János	jó	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1	1	
Virágh Rajner, sz. F. r. n. p.	jó	1	1	1	1	1	2	1	2	1	1	—	—	—	
25. Zsigmond Kálmán	jó	2	3	3	3	3	3	2	3	3	2	1	—	1	

Tanodát változtattak: Arnold Endre, Hirsch Pál.

Összesen : 27.

B) NEM KÖTELEZETT TANTÁRGYAK.

Francia nyelvet tanultak:

IV. oszt.: Dömötör Dezső, Dömötör Zoltán, Schwarcz Vilmos jel., Kovács Béla jó,

V. oszt.: Bogyó István, Ugrik Géza jó,

VI. oszt.: Horváth István jel. előmenetellel.

Gyorsírást tanultak:

III. oszt.: Kerekes János, Nedelkovics Velimér, Schäfer Soma, Szarvasi Zoltán jel., Kruch Jakab, Kún Gergely, Mottl Béla, Rimóczy Ferencz jó,

IV. oszt.: Dömötör Zoltán, Kecskeméti Lipót, Révay László, Spieler Jenő, ifj. Szabó László jel., Bodri Mihály, Dömötör Dezső jó,

V. oszt.: Batlay János, Bogyó István, Brett Gusztáv, Csabay Antal, Füleky Lajos, Király Gáspár, ifj. Lusztig Mihály, Oláh Sándor, Vágó Károly, Valigurszky Antal jel., id. Lusztig Mihály jó,

VI. oszt.: Miklósi Sándor jel., Kecskeméti Zsigmond jó,

VII. oszt.: Kőváry László, Varju János k. r. n. p. jel.,

VIII. oszt.: Ottó Sándor, Papp János k. r. n. p. jel. előmenetellel.

Zenét tanultak:

I. oszt.: Tóth Kálmán jel., Feuermann Ferencz, Fényfi Tihamér, Hajas Illés jó, Farkas Ambrus, Giertler Lajos, Schwarcz Ignác elégséges,

II. oszt.: Grosz Lajos jel., Cserekley Géza, Klebovics Sándor, Kopcsányi Ignác, Steiner Henrik, Venetiáner Lajos, Wurm Ignác jó,

III. oszt.: Kecskeméti Emil, Mottl Béla, Szarvassy Zoltán jel., Harkai István, Klebovics László, Kovács Mihály, Kún Gergely, Schäfer Soma jó,

IV. oszt.: Geday Sándor, Schwarcz Vilmos, Spieler Jenő, ifj. Szabó László jel., Kovács Béla jó,

V. oszt.: Ifj. Lusztig Mihály jel., Brett Gusztáv jó,

VI. oszt.: Szent-Gály Gyula jel., Klauber Salamon, Ujváry Gergely jó,

VII. oszt.: Földessy János k. r. n. p., Gyenes Imre, Hénap Tamás k. r. n. p., Kőváry László, Mészáros Ferencz, Szilay Mihály jel., Szerelmehegyi Károly jó előmenetellel.

IV.

S t a t i s z t i k a i t á b l á z a t o k .

1. A tanulók általános áttekintése.

Osztály	A tanulók száma			Vallásuk				Nyelvi viszonyaik (Minő nyelveket beszélnek?)					Szüleik polgári állása				Előmenetelők				
	beiratott	elhalt	elmaradt	rom. kath.	helvét vall.	ágostai vall.	görög kel.	mózes vall.	magyar	magyar, német	magyar, tót	magyar, német, tót	magyar, német, oláh	magyar, oláh	értelmiség	önálló östermekők (földbirtokosok s bérlők)	önálló kereskedők s iparosok	magán-tisztviselők	személyes szolgálattevők s munkások	haladók	ismétlők
I.	62	—	6	39	—	—	2	15	37	17	—	2	—	—	9	15	19	5	14	56	6
II.	44	—	5	23	2	—	—	14	18	20	1	—	—	—	13	11	18	—	2	32	12
III.	35	—	1	26	—	—	2	6	21	—	—	2	—	—	8	15	9	2	1	33	2
IV.	31	—	—	23	—	1	—	7	18	13	—	—	—	—	6	8	12	2	3	31	—
V.	30	—	3	20	—	1	—	6	24	1	2	—	—	—	4	3	23	—	—	30	—
VI.	31	1	2	21	1	—	—	6	22	6	—	—	—	—	6	6	5	4	10	31	—
VII.	26	—	4	20	—	—	—	2	15	4	1	1	—	—	6	7	11	1	1	25	1
VIII.	27	—	2	24	—	—	—	1	16	3	3	1	—	—	6	3	12	1	5	27	—
Összesen :	286	1	23	196	3	2	4	57	171	77	7	4	2	1	58	68	109	15	36	265	21

Lakóhely	O s z t á l y								Összesen
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	
Helybeli	47	28	24	23	12	8	8	8	158
Pest-Pilis-Solt megyei	4	6	1	7	10	3	2	4	37
Torontál megyei	—	1	1	1	1	3	—	1	8
Krassó "	1	1	4	—	—	1	—	1	8
Bars "	—	—	—	—	—	2	—	1	3
Trencsén "	—	—	—	—	—	—	—	2	2
Jász-N.-K.-Szolnok m.	1	—	1	—	1	2	2	3	10
Zala megyei	—	—	—	—	—	—	—	2	2
Baranya "	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Hont "	—	—	—	—	—	—	1	1	2
Csongrád "	7	2	2	—	3	7	1	1	23
Szatmár "	—	—	—	—	—	—	1	1	2
Sáros "	—	1	—	—	—	—	1	1	3
Tolna "	—	1	—	—	—	1	—	—	2
Zágráb "	—	—	—	—	—	1	—	—	1
Csanád "	—	—	—	—	—	3	—	—	3
Árva "	—	1	—	—	—	—	—	—	1
Heves "	—	1	1	—	—	—	1	—	3
Esztergom "	—	1	—	—	—	—	1	—	2
Zólyom "	—	1	—	—	—	—	—	—	1
Bihar "	—	—	—	—	1	—	—	—	1
Liptó "	—	—	—	—	2	—	—	—	2
Temes "	2	—	1	—	—	—	—	—	3
Komárom "	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Nógrád "	—	—	—	—	—	—	2	—	2
Hunyad "	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Veszprém "	—	—	—	—	—	—	2	—	2
Somogy "	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Nyitra "	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Összesen :	62	44	35	31	30	31	26	27	286

2. A tanulmányozás eredményének áttekintése osztályonként.

T a n t á r g y a k	I. osztály				II. osztály			
	jeles	jó	elégsé- ges	elégte- len	jeles	jó	elégsé- ges	elégte- len
Vallásan	17	21	18	—	14	17	8	—
Magyar nyelv	13	11	19	13	10	13	15	1
Latin nyelv	8	6	22	20	9	9	18	3
Német nyelv	—	—	—	—	12	14	12	1
Földrajz	12	18	19	7	18	14	6	1
Szám- és mértan	13	16	19	8	15	9	8	7
Természettudomány	17	16	18	5	14	17	8	—
Rajzolás	11	17	19	9	11	20	8	—
Szépíráás	10	26	20	—	11	27	1	—
Testgyakorlás	7*	19	26	—	12*	14	11	—

*) 4 fölmentetett.

*) 2 fölmentetett.

Tantárgyak	III. osztály.				IV. osztály.			
	jeles	jó	elégse- ges	elégte- len	jeles	jó	elégse- ges	elégte- len
Vallástan	17	12	5	—	13	14	4	—
Magyar nyelv	2	13	14	5	14	17	—	—
Latin nyelv	2	4	22	6	2	10	17	2
Német nyelv	11	4	18	1	11	9	11	—
Földrajz	15	15	3	1	—	—	—	—
Történelem	10	19	5	—	17	13	1	—
Szám- és mértan	4	11	15	4	7	12	8	4
Természettan	10	9	15	—	4	17	10	—
Vegytan	—	—	—	—	6	16	9	—
Rajzolás	12	15	7	—	12	10	9	—
Testgyakorlás	14*	12	5	—	7	16	8	—
*) 3 fölmentetett.								
V. osztály					VI. osztály			
Vallástan	22	4	1	—	23	5	—	—
Magyar nyelv	7	13	7	—	6	16	6	—
Latin nyelv	6	10	9	2	11	11	6	—
Görög nyelv	7	5	13	2	12	11	4	1
Német nyelv	11	11	5	—	14	6	8	—
Történelem	20	5	2	—	20	8	—	—
Szám- és mértan	7	12	6	2	4	9	11	4
Természettan	12	13	2	—	14	13	1	—
Vegytan	—	—	—	—	15	11	2	—
Testgyakorlás	6	11	8	—	7*	11	1	—
*) 1 fölmentetett.								
VII. osztály					VIII. osztály			
Vallástan	19	3	—	—	17	8	—	—
Magyar nyelv	12	6	4	—	13	5	5	2
Latin nyelv	4	14	4	—	14	2	9	—
Görög nyelv	17	2	3	—	15	2	8	—
Német nyelv	15	4	3	—	15	2	8	—
Történelem	14	6	2	—	13	10	1	1
Szám- és mértan	7	7	7	1	9	6	7	3
Természettan	19	3	—	—	17	4	4	—
Mennyiségtani földrajz	—	—	—	—	13	7	5	—
Bölcsészettan	—	—	—	—	16	9	—	—
Testgyakorlás	5*	1	1	—	8*	—	—	—
*) 2 világi és 13 k. r. n. p. fölmentetett.					*) 5 világi és 12 k. r. n. p. fölmentetett.			

3. Az érettségi vizsgálatok eredményének áttekintése.

Jelentkezett	Írásbeli vizsgálatot tett	Szóbeli vizsgálatot tett	Érettségnek nyilvánított		Egyetemre szándékozott				Műegyetemre			Más pályára	
			kitüntetéssel	egyszerűen	theologiai	juridikai	medikai	filozófiai k.	építészeti	mérnöki s gépészi vegyészeti szakra	erdészeti	bányászati	
25	22	22	8	14	15	3	1	—	—	1	—	1	1

V.

Figyelmeztetés.

A jövő tanév szeptember hó 1-én veszi kezdetét. A nyilvános tanulók szabályszerű fölvétele augusztus hó 29-én, 30-án és 31-én történik.

A nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter 1876-ik évi július hó 22-én 12,787. sz. a. kelt rendeletével kiadott „Középiskolai rendtartás“ szerint a gymnasium első osztályába csak oly tanuló léphet, ki a 9 évet betöltötte, s 12 évnél nem idősebb. — Tizenkét évnél idősebb fiú fölvétele fölött a tanárkar határoz. Ismereteinek mértékére nézve megkövetelendő, hogy a népiskola negyedik osztályának tananyagában kellő jártassággal bírjon; ez ismereteit külön fölvételi vizsgálatral igazolja.

A fölvételi vizsgálat minden, a gymnasium első osztályába felveendő ifjúra nézve kivétel nélkül kötelező.

Kelt a kecskeméti kegyes-tanítórendi főgymnasiumban, 1879. évi június hó 30-án.

Dr. Polák Ede, s. k.
igazgató.